

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om ändring av vissa bestämmelser i rättegångsbalken om bevisning, bråds kandeförklaring och extraordinärt ändringssökande

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I propositionen föreslås att vissa bestämmelser i rättegångsbalken om bevisning och extraordinärt ändringssökande ändras. Därtill föreslås att möjlighet att förklara att ett ärende skall behandlas i bråds kande ordning tas i bruk.

Ett syfte med propositionen är att förbättra skyddet för dem som i bevisningssyfte skall höras i en rättegång. Till denna del föreslås att till rättegångsbalken fogas bestämmelser om hur och under vilka förutsättningar en person kan höras vid huvudförhandlingen i en domstol utan att parterna är närvarande. Enligt förslaget skall detta vara möjligt t.ex. om domstolen anser att detta är lämpligt och förfarandet är nödvändigt för att för hot mot liv eller hälsa skydda den som skall höras eller en person som står i ett nära förhållande till denne.

För att skydda vittnen och även för att underlätta vittnesförhör, föreslås att vittnen, andra som skall höras i bevisningssyfte och målsägande under vissa förutsättningar skall kunna höras vid huvudförhandlingen utan att de själv är närvarande. Om domstolen anser att detta är lämpligt, kan det ske genom att videokonferens eller någon annan lämplig tekniskt dataöverföring utnyttjas, genom vilken de som tar del i sammanträdet har sådan kontakt att de kan tala med och se varandra. Förhör kan även ske per telefon, om trovärdigheten av den hördes berättelse kan bedömas tillförlitligt utan att han är personligen närvarande eller om den som skall höras inte

t.ex. på grund av sjukdom inte kan inställa sig vid huvudförhandlingen.

När det gäller barn under 15 år eller personer vars psykiska funktioner är störda, föreslås att särskilda bestämmelser om förfarandet vid hörande i bevisningssyfte vid domstol tas in i rättegångsbalken. Därtill föreslås att en bild- och ljudupptagning som gjorts vid förundersökningen, när en person som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda har avgett sin berättelse, skall kunna användas som bevis i domstol.

Som nytt institut i rättegångsbalken föreslås bestämmelser om under vilka förutsättningar och genom vilket förfarande en part kan få sitt ärende förklarat bråds kande. Domstolen kan på yrkande av en part besluta att ett mål eller ärende förklaras bråds kande, om det finns vä gande skäl för att ärendet behandlas före andra ärenden som skall behandlas av domstolen, med hänsyn till sakens synnerliga betydelse för parten, den synnerliga skada eller den olägenhet som kan orsakas av ett eventuellt dröjsmål, ärendets art och övriga grunder som har nämnts för att förklara ett ärende bråds kande.

Dessutom innehåller förslaget bestämmelser om extraordinärt ändringssökande i en dom om förverkande såväl till förmån för den svarande i ett brottmål som till nackdel för honom.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft ungefär ett halvt år efter att de har antagits och blivit stadfästa.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
INNEHÅLLSFÖRTECKNING.....	2
ALLMÄN MOTIVERING.....	4
1. Inledning	4
2. Nuläget och bedömning av nuläget	4
2.1. Vittneskydd.....	4
2.1.1. Vad avses med vittneskydd.....	4
2.1.2. I vilka ärenden och när kan vittneskydd behövas.....	5
2.1.3. Nuläget	5
2.1.4. Bedömning av nuläget	8
2.2. Hörande av barn i domstol	10
2.2.1. Gällande lagstiftning	10
2.2.2. Bedömning av nuläget	11
2.3. Rättsskyddsmedel mot dröjsmål i ärendet	12
2.3.1. Lagstiftning och praxis.....	12
2.3.2. Artikel 6 och 13 i Europarådets konvention om de mänskliga rättigheter- na och tolkningen av dem i rättspraxis.....	13
2.3.3. Bedömning av nuläget	13
2.4. Återbrytande av dom om vinning av brott.....	14
3. Lagstiftningen i en del andra länder och europeiska instrument som gäller vitt- nets ställning.....	16
4. Syftet med propositionen och de viktigaste förslagen.....	16
4.1. Mål	16
4.2. De viktigaste förslagen.....	16
4.2.1. Vittneskydd.....	16
4.2.2. Nyttjande av tekniska hjälpmedel vid bevisningen	17
4.2.3. Hörande av barn	18
4.2.4. Brådskandeförklaring	19
4.2.5. Återbrytande av dom om vinning brott.....	19
4.2.6. Övriga förslag.....	20
5. Propositionens verkningar	20
5.1. Ekonomiska och organisatoriska verkningar	20
5.2. Verkningar för medborgarna	20
6. Beredningen av propositionen	20
7. Andra omständigheter som inverkat på propositionen.....	21
DETALJMOTIVERING.....	22
1. Motivering till lagförslagen.....	22
1.1. Rättegångsbalken.....	22
17 kap. Om bevisning	22
28 kap. Brådskanie behandling	31
31 kap. Om extraordinärt ändringssökande	36

1.2. Strafflagen	40
15 kap. Om brott mot rättskipning	40
2. Ikraftträdande.....	40
3. Lagstiftningsordning	40
LAGFÖRSLAG	42
om ändring av rättegångsbalken.....	42
om ändring av 15 kap. 1 § strafflagen	45
BILAGA.....	46
PARALLELLTEXTER.....	46
om ändring av rättegångsbalken.....	46
om ändring av 15 kap. 1 § strafflagen	52

ALLMÄN MOTIVERING

1. Inledning

Omfattande revideringar av rättegångsförfarandet har företagits under 1900-talet, såväl när det gäller tvistemål som brottmål. Revideringen av rättegångsförfarandet i brottmål vid underrätterna genomfördes med lagarna (689—701/1997) som trädde i kraft den första oktober 1997. Avsikten är inte att i denna proposition i större utsträckning göra ingrepp i redan genomförda reformer. Uppföljningen av straffprocessreformen är fortfarande i gång och den arbetsgrupp som justitieministeriet har tillsatt kommer i ett senare skede att överlämna sina förslag till sådana eventuella åtgärder för att revidera lagstiftningen som anses vara nödvändiga.

Denna proposition bygger på det delbetänkande som revisionsgruppen för straffprocessen har gett och där endast vissa av rättegångens delområden har granskats. Tyngdpunkten ligger på att ta i bruk nya metoder vid bevisförfarandet.

I denna proposition föreslås att i rättegångsbalken tas in bestämmelser vilkas syfte är att förbättra skyddet för vittnen och andra som hörs i bevisningssyfte. Detta skall framförallt ske så att en person under vissa förutsättningar skall kunna höras vid huvudförhandlingen utan att en part är närvarande. Därtill föreslås att i rättegångsbalken införs uttryckliga bestämmelser om videokonferens som medel när ett vittne eller någon annan skall höras i bevisningssyfte. Förhör per telefon skall i begränsad utsträckning bli möjligt.

Det föreslås att i rättegångsbalken tas in närmare bestämmelser om förfarandet när barn under 15 år eller personer med störda psykiska funktioner skall höras i domstol. Dessutom innehåller propositionen förslag till bestämmelser om hur en sådan bild- och ljudupptagning, där en person som är yngre än 15 år eller någon vars psykiska funktioner är störda avger en berättelse vid förundersökningen, kan användas som bevis i domstolen.

Som nytt institut i rättegångsbalken föreslås bestämmelser om under vilka förutsättningar och genom vilket förfarande en part kan få sitt ärende förklarat brådskande. Domstolen kan på yrkande av en part besluta att ett ärende förklaras brådskande, om det finns vägande skäl för att ärendet behandlas före andra ärenden som skall behandlas av domstolen, med hänsyn till sakens synnerliga betydelse för parten, den synnerliga skada eller den olägenhet som kan orsakas av ett eventuellt dröjsmål, ärendets art och övriga grunder som har nämnts för att förklara ärendet brådskande.

Därtill innehåller förslaget bestämmelser om extraordinärt ändringssökande i en dom om förverkande såväl till förmån för den svarande i ett brottmål som till nackdel för honom.

2. Nuläget och bedömning av nuläget

2.1. Vittnesskydd

2.1.1. Vad avses med vittnesskydd

Vid rättegångar tvistas ofta om vad som i själva verket har hänt. Domstolens uppgift är att på grundval av den utredning som har lagts fram i saken besluta vad som skall anses vara bevisat. Vittnet är en central informationskälla vid rättegången. Vittnet bör få fritt och utan yttre påtryckning eller hot berätta vad han vet. Med vittnesskydd i vid bemärkelse avses alla de metoder varmed man försöker säkerställa vittnets möjligheter till detta.

Med vittne kan i vittnesskyddsbemärkelse avses alla personer som i bevisningssyfte hörs eller kommer att höras som informationskällor vid rättegången. Begreppet vittne har i finsk processrättslig lagstiftning i allmänhet avgränsats till enbart de personer som vid rättegången hörs uttryckligen i vittnets roll. Vittnen i denna inskränkta betydel-

se är endast den som i det mål som behandlas är en helt utomstående person och därmed vittne i den betydelse som rättegångsbalken (nedan RB) avser (det processuellt rättsliga vittnesbegreppet). Utanför detta vittnesbegrepp faller bl.a. parterna själva — målsäganden, den åtalade, käranden och svaranden — samt också t.ex. medbrottslingar. Dessa personer är emellertid på samma sätt mycket avgörande informationskällor vid en rättegång. Alla personer som hörs i en rättegång kan vara i behov av vittnesskydd.

Påtryckning som utövas mot ett vittne kan också ske så att personer som står den som skall höras nära hotas med hämndåtgärder. Vid behov måste därför åtgärder som innebär skydd av vittne kunna utsträckas att omfatta inte bara vittnet, utan också honom närstående personer.

Det finns inte tillräckligt analyserad information om huruvida hot av vittnen förekommer i Finland eller hur vanligt det är. Likaså saknas exakta uppgifter om vilka personer eventuella hot i verkligheten riktar sig mot. Den allmänna bedömningen är att eventuella hot i huvudsak riktar sig mot medbrottslingar och inte mot helt utomstående, "oskyldiga" vittnen. Hämnbegär kan rikta sig mot t.ex. sådana medbrottslingar som har börjat samarbeta med myndigheterna. Enligt undersökningar i Sverige har hot av vittnen eller målsägande varit tämligen sällsynta och inte heller har dylika hot ökat nämnvärt under de senaste åren. Undersökningar gjorda i Sverige har också visat att hot — då detta förekommer — i allmänhet riktar sig mot personer som har en nära förbindelse till den åtalade. Dessa fall hänför sig i praktiken närmast till fall av familjevåld (se Brottsofferutredningens betänkande "Brottsoffer — Vad har gjorts? Vad bör göras?", SOU 1998:40, s. 300 ff och s. 320—322).

2.1.2. *I vilka ärenden och när kan vittnesskydd behövas*

Man anser i allmänhet att vittnesskydd kan behövas främst i brottmål. I brottmål torde de åtalade potentiellt sett vara mera benägna att utföra våldshandlingar än parterna i tvistemål. Europeiska rekommendationer för skydd av vittnen hänför sig uttryckligen

främst till kampen mot organiserad brottslighet. Vittnen i tvistemål har emellertid en lika stark ställning när det gäller att reda ut sanningen och därför är det viktigt att vittnen också i sådana mål kan berätta vad de vet utan att vara rädda för hämnd eller andra slag av hot. Till finsk rättstradition hör att tvistemål och brottmål inte till förfarandet åtskiljs utan tillräckliga orsaker. Det gällande 17 kap. i rättegångsbalken omfattar såväl tvistemål som brottmål. Frågorna om vittnesskydd bör därför primärt bedömas ur helhetssynpunkt, med hänsyn till alla slag av rättegångar.

Åtgärder för vittnesskydd kan behövas såväl under hela den rättsliga utredningen av ärendet liksom även efteråt. I brottmål innebär detta förundersökningsskedet, domstolsbehandlingen samt tiden efter att domen vunnit laga kraft. I tvistemål förekommer inte någon förundersökning som övervakas av myndigheter, men i princip kan också i dessa ärenden vittnesskyddssynpunkter bli aktuella redan innan rättegången inleds. Hot om hämnd som riktar sig mot vittnen försvinner inte nödvändigtvis i och med att domstolsbehandlingen av ärendet upphör.

Att vid en rättegång uppträda som vittne eller som informationskälla är i allmänhet inte nödvändigtvis någonsin särskilt trevligt, även om inget egentligt hot föreligger. I allmänhet berättar vittnet i rätten saker som åtminstone inte för någon av parterna är trevliga. Utgångspunkten är i alla fall fortsättningsvis tanken att det är en medborgerlig plikt att uppträda som vittne och att denna skyldighet inte utan särskilda grunder kan leda till särskilda vittnesskyddsåtgärder.

2.1.3. *Nuläget*

I den lagstiftning som har antagits under de senaste åren har alltmer uppmärksamhet fästs vid vittnesskydd. Detta behövs för att vittnen skall kunna berätta vad de vet utan onödiga rädslor och hotbilder. Vittnesskyddet behövs också för att garantera vittnets säkerhet före och efter rättegången.

Hot mot den som skall höras vid rättskipning är enligt 15 kap. 9 § (563/1998) strafflagen som trädde i kraft den 1 januari 1999 en gärning som särskilt har gjorts straffbar. Lagrummet lyder: "Den som orätt-

mätigt 1) med våld eller hot hindrar eller försöker hindra någon att yttra sig som vittne eller sakkunnig eller annars som en person som skall höras eller är part vid en rättegång, förundersökning, polisundersökning eller vid något annat därmed jämförbart myndighetsförfarande, eller som med våld eller hot påverkar eller försöker påverka yttrandets innehåll, eller 2) begår eller hotar begå våld mot någon annan eller en person som står i ett sådant förhållande till honom som avses i 10 § 2 mom. på grund av vad denne yttrat vid ett sådant förhör som avses ovan, skall, om strängare straff för gärningen inte bestäms på något annat ställe i lag, för *övergrepp i rätts-sak* dömas till böter eller fängelse i högst tre år.”

Avsikten med den uttryckliga specialregleringen är att förenhetliga den straffrättsliga bedömningen av ett dylikt förfarande och att betona att det är särskilt klandervärt på grund av det det utgör för lagskipningen (RP 6/1997 rd).

I början av år 1999 trädde också lagstiftningen om besöksförbud i kraft (898/1998). Genom lagstiftningen försöker man stärka rättsskyddet för personer som känner sig hotade. Därför kan besöksförbud vid behov nyttjas när en person skall skyddas som skall höras vid en rättegång, t.ex. ett vittne.

För rättegångens del finns redan reglering om olika förfaranden som bygger på tanken att ett vittne tryggt skall kunna berätta det han vet. Enligt rättegångsbalken 17 kap. 34 § 1 mom. kan ett vittne höras utan att allmänheten är närvarande i enlighet med bestämmelserna i lagen om offentlighet vid rättegång (945/1984). Enligt mom. 2 i samma lagrum skall ett vittne höras utan att en part är närvarande, om rätten prövar ”att vittne i parts närvaro av fruktan eller annan orsak ej giver tillkänna, vad vittnet vet i saken, eller stör part vittne i dess berättelse eller söker förvilla honom, skall vittnet höras utan att parten är närvarande. Sedan skall vittnets berättelse uppläsa för parten, och äge denne rätt att ställa frågor till vittnet, såsom i 33 § 2 mom. är sagt.” Motsvarande bestämmelser gäller förutom egentliga vittnen också för sakkunniga (RB 17:51.1) och för part när han förhörs under sanningsförsäkran (RB 17:65). En uttrycklig bestämmelse om att en part kan

höras fritt i bevisningssyfte utan att den andra parten är närvarande tycks däremot saknas i rättegångsbalken. I rättspraxis har faktiskt också målsägande och medåtalade hörts utan att den åtalade varit närvarande, men ett dylikt förfarande har inte för närvarande stöd i lag.

I samband med de senaste revisionerna av förfarandet har uttrycklig uppmärksamhet fästs vid skydd av vittnen. I samband med revisionen av rättegångsförfarandet i brottmål och vid revisionen av hovrättsförfarandet infördes vissa begränsningar att uppges kontaktuppgifter för parter, vittnen och andra personer som skall höras. I 5 kap. 3 § 2 mom. lagen om rättegång i brottmål (689/1997, nedan BRL) samt i 25 kap. 16 § 1 mom. RB finns bestämmelser om att uppgifter om hur personerna i fråga kan nås inte behöver ingå i stämningsansökan eller besvärsskriften som sådana, utan de skall uppges för domstolen på ”ett lämpligt sätt”. Avsikten är att dessa kontaktuppgifter inte behöver uppges i de handlingar som går till motparten.

Till brottsoffrets ställning vid rättegången hör också att det genom BRL blev möjligt att bl.a. i sexualbrottmål och fall av familjevåld utse en s.k. stödperson åt sådana målsägande som inte för talan som målsägande i målet. Däremot har en person som inte är målsägande och som uppträder vid rättegången endast i processuell vittnesroll inte rätt till stödperson.

Att byta namn och hemort är naturligtvis tillåtet. Däremot är det inte i nuläget möjligt att byta personbeteckning. Enligt befolkningsdatalagen (507/1993) och befolkningsdataförordningen (886/1993) är det möjligt att byta personbeteckning endast på den grund att den är felaktig.

Magistraten kan på begäran bestämma att uppgift om en persons hemkommun eller där belägen bostad eller tillfällig bostad eller postadress eller annan motsvarande adress inte får lämnas ut till andra än myndigheter. Förordnande om överlåtelseförbud förutsätter att den som framställer begäran har grundad anledning att misstänka att hans egen eller hans familjs hälsa eller säkerhet är hotad (befolkningsdatalagen 25 § 4 mom. 527/1999). Förordnandet kan första gången vara i kraft i högst fem år, men det kan förlängas med två

är åt gången.

En person kan skyddas mot hotande brott med stöd av bestämmelserna i polislagen (493/1995). I 14 § polislagen finns bestämmelser om skydd av hemfriden. Enligt paragrafen har polisen rätt att från ett område som omfattas av hemfrid avlägsna en person som utan laglig rätt tränger sig in och underlåter att iaktta en tillsägelse att avlägsna sig. Om denna åtgärd är otillräcklig, kan den person som stör hemfriden gripas och hållas i förvar i högst tolv timmar. För att den som stör hemfriden skall avlägsnas krävs alltså att friden redan har blivit störd och att målsäganden begär att det skall ske. Enligt 20 § polislagen har polisen rätt att avlägsna en person från en plats, om det av hans hotelser eller övriga uppförande kan dras den slutsatsen att han sannolikt kommer att göra sig skyldig till brott mot liv, hälsa, frihet eller hemfrid eller till egendomsbrott. Om det inte är tillräckligt att person avlägsnas från platsen och störningen eller faran inte annars kan avvärjas, kan personen gripas och hållas i förvar så länge det är sannolikt att han skulle göra sig skyldig till ett sådant brott som nämndes ovan, dock högst i ett dygn från det han gripits. Polisen har befogenhet att göra detta även utan att någon ber om det. En förutsättning för att en polis skall kunna agera enligt 14 § polislagen är alltså att hemfriden de facto redan har störts. Bestämmelsen i 20 § polislagen å sin sida är avsedd för nödsituationer där situationen har framskridit så långt att ett brott omedelbart hotar.

Med stöd av dessa bestämmelser i polislagen kan konkreta, fysiska åtgärder för skydd av vittnen genomföras. Tillämpningsområdet för bestämmelserna är inte på något sätt begränsade vad gäller personkretsen, så med hjälp av dem kan man kortvarigt förhindra t.ex. störande beteende av en medbrottsling eller försök att påverka en persons beteende vid rättegången.

Bl.a. för att skydda polisens angivare finns det bestämmelser om polisens rätt att förtiga uppgifter. Enligt 44 § 1 mom. polislagen är den som tillhör polisens personal inte som vittne skyldig att röja identiteten av en person av vilken han i sitt anställningsförhållande har fått uppgifter som denne har lämnat konfidentiellt, och inte heller taktiska eller

tekniska metoder som skall hemlighållas.

Likasa är den som hör till polisens personal inte som vittne eller när han annars hörs skyldig att röja identiteten av den person som deltagit i bevisprovokation genom köp eller en täckoperation, om röjande av uppgiften skulle äventyra att den täckoperation som bevisningen gäller lyckas eller i betydande grad äventyra möjligheten för den som deltar i bevisprovokation genom köp eller täckoperation att sköta motsvarande framtida uppdrag eller om det finns något annat särskilt vägande skäl att avstå från att röja uppgiften (44 § 2 mom. polislagen 21/2001).

Bestämmelser som motsvarar 44 § polislagen har också förts in i lagen om gränsbevakningsväsendet (320/1999, 55 §) för gränsbevakningsväsendets tjänstemän och i tullagen (1446/1994, 47 a §) för dem som hör till tullverkets personal.

Domstolen kan dock om särskilt vägande skäl föreligger förordna att en sådan upplysning som nämns i 44 § 1 och 2 mom. polislagen skall röjas, om en allmän åklagare utför åtal för ett brott på vilket kan följa fängelse i sex år eller strängare straff. Domstolen får inte ens då förordna att den personens identitet som lämnat uppgifterna eller deltagit i bevisprovokation genom köp eller täckoperation skall röjas, om detta uppenbart skulle medföra allvarlig fara för dennes eller för denne närstående personers säkerhet.

Lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999), som trädde i kraft i december 1999, innehåller bestämmelser som gäller skydd av vittnen. Kontaktoppgifterna för ett vittne och för den som har gjort polisanmälan eller någon annan därmed jämförbar anmälan kan hållas hemliga även för målsäganden. Enligt 11 § 7 punkten har en part, hans ombud eller hans biträde inte rätt till sekretessbelagd adress-, telefon- och annan motsvarande kontaktinformation som hänför sig till ett vittne, en målsägande eller en part eller till någon som har gjort polisanmälan, en anmälan som avses i 40 § barnskyddslagen (683/1983) eller någon annan därmed jämförbar anmälan som förutsätter myndighetsåtgärder, om utlämnandet av uppgifter skulle äventyra säkerheten, intressena eller rättigheterna för vittnet, målsäganden eller parten eller för den som gjort anmä-

lan (se även 24 § 31 punkten lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet).

Lagen om säkerhetskontroller vid domstolar (1121/1999) trädde i kraft i början av år 2000. I och med att säkerhetskontroller utförs vid domstolarna förbättras säkerheten för dem som besöker domstolarna och arbetar där. Det vore därför synnerligen viktigt ur vittnesskyddets synvinkel, att apparatur för säkerhetskontroller anskaffas till alla domstolar. De nyaste lagändringarna på justitieministeriets verksamhetsområde som anknyter till vittnesskyddet är de bestämmelser som fogats till lagen om rannsakningsfängelse (198/2002) och till lagen om verkställighet av straff (199/2002) och som säger att information om att en fånge eller rannsakningsfånge frigivits och avlägsnat sig från anstalten samt om ett avgörande som gäller tillstånd att avlägsna sig får lämnas till målsäganden eller någon annan person, om det på grund av fångens beteende eller av denne framförda hotelser finns grundad anledning att misstänka att fången gör sig skyldig till ett brott som riktar sig mot någondera av de ovan nämndas liv, hälsa eller frihet eller mot en sådan persons liv, hälsa eller frihet som står någondera av dem nära. Information om att en fånge eller rannsakningsfånge frigivits kan lämnas t.ex. till ett vittne eller någon annan person som skall höras vid rättegången. Lagändringarna trädde i kraft den 22 mars 2002.

2.1.4. *Bedömning av nuläget*

Ett av de viktigaste strävandena i frågor som gäller vittnesskydd är balansen mellan åtgärder med syfte att förhindra brott och en rättvis rättegång. Man kan tänka sig att förbättra skyddet för vittnen med mycket olika slag av metoder. En stor del av åtgärderna kan genomföras utan lagändringar och genom faktiska åtgärder. När myndigheterna är medvetna om ett eventuellt hot om hämndåtgärder skall de försöka handla så att det inte är sannolikt att hotet verkställs och att den hotade personens trängda situation lättar. En del av metoderna kräver emellertid lagstiftning.

Huruvida nu tillbudsstående metoder aktivt erbjuds för att skydda vittnen är för det mesta

enbart beroende av om åklagaren eller domstolen i förväg får kännedom om den situation som den som skall höras i bevisningssyfte befinner sig i.

Allmänna metoder som kan genomföras utan lagstiftningsåtgärder är framför allt dels att vittnet informeras om rättegången i allmänhet, hans situation och de medel som står honom till buds. Att uppträda som vittne är överhuvudtaget i själva verket, på förhand sett, en psykologiskt besvärlig händelse för vittnet. Endast ett fåtal personer ställer gärna upp som vittne i en rättegång. Denna psykologiska tröskel kan sänkas genom att för vittnet berättas hurudan den situation kommer att vara som han skall att ställas inför och vilken hans ställning är vid rättegången. Ett vittne bör också i god tid informeras om målets olika skeden, dvs. exempelvis när han skall höras och vid behov också informeras om vilket slutresultatet blev.

En person som skall skyddas kan också separerat för varje fall och om det finns behov få sig tilldelad en kontaktperson, inom ramen för normal praktisk verksamhet, t.ex. vid polisen eller åklagarmyndigheten. För detta krävs inga lagstiftningsåtgärder. Kontaktpersonens uppgift är att underrätta vittnet om hans ställning och hans möjligheter att skydda sig för potentiella hämndåtgärder.

Målsäganden kan redan i detta nu under vissa förutsättningar tillförordnas en stödperson med stöd av BRL 2 kap. Det är skäl att överväga att också vittnen skall kunna tillförordnas en stödperson vid rättegång. Att tillförordna en stödperson är i synnerhet befogat när barn under 15 år hörs vid en rättegång liksom även om den som skall höras är en person med störda psykiska funktioner.

Om hotet är akut, skall det ordnas med bevakning för den person som skall skyddas. Bevakningen skall vid behov vara möjlig redan före rättegången, under rättegången och också efter den. Fångar som inlett samarbete med myndigheterna skall enligt behov hållas åtskilda från andra fångar.

Lagen om offentlighet vid rättegång kunde också ses över så att den allmänna offentligheten vid rättegångar kan begränsas också på grunder som hänför sig till skydd av vittnen. Vid en farosituation kan då domstolsbehandlingen ske bakom stängda dörrar. Kommis-

sionen för offentlighet vid rättegångar har redan föreslagit att en sådan ändring införs i lagstiftningen (komm.bet. 2002:1). Det är ändamålsenligt att detta förslag överlämnas i samband med revisionen av lagstiftningen om offentlighet vid rättegångar.

I rättegångsmaterialet i brottmål ingår i praktiken ofta noggranna person- och kontaktuppgifter för personer som har uppträtt vid rättegången. Lagen kräver inte detta och det är bra om praxis ändras så att personuppgifter inte nödvändigtvis framgår av rättegångsmaterialet. I t.ex. förundersökningsprotokollet ingår ofta exakta kontaktuppgifter med adress och telefonnummer till dem som har hörts. Till denna del kan också förundersökningsprotokollens mallar ändras. Om det finns skäl att misstänka att den som skall höras kan bli störd i onödan, skall dessa uppgifter inte föras in i förundersökningsprotokollet. Då är det tillräckligt att t.ex. personens namn och hemort förs in i förundersökningsprotokollet. Övriga kontaktuppgifter kan antecknas på någon annan plats, så att endast myndigheterna har kännedom om dem.

Kommissionen för offentlighet vid rättegångar har i sitt ovan nämnda betänkande föreslagit att uppgifterna enligt 11 § 2 mom. 7 punkten lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet eller 24 § 1 mom. 31 punkten i samma lag, skall vara sekretessbelagda, om de ingår i rättegångshandlingarna. Inte ens parterna skall kunna få upplysningar, när det är fråga om sekretessbelagd adress-, telefon- och annan motsvarande kontaktinformation som hänför sig till ett vittne, en målsägande eller en part eller till någon som har gjort polisanmälan, en anmälan som avses i 40 § barnskyddslagen eller någon annan därmed jämförbar anmälan som förutsätter myndighetsåtgärder, om utlämnandet av uppgifter skulle äventyra säkerheten, intressena eller rättigheterna för vittnet eller för den som gjort anmälan.

Det skall inte i allmänhet bli tillåtet att i större utsträckning än vad som nu är fallet utnyttja yttranden som har noterats i förundersökningsprotokollet som bevis vid rättegången utan att den som har yttrat sig höras också av domstolen (RB 17:11). Endast vid en direkt muntlig rättegång kan beviset bedömas på ett tillförlitligt sätt. T.ex. i en situa-

tion där ett vittne ändrar sin utsaga vid rättegången, kan de utsagor som noterats i förundersökningsprotokollet hos oss utnyttjas som jämförelsematerial sedan innehållet i dem genom partsförhandling har blivit lagligt rättegångsmaterial (RB 17:32.2 och BRL 6:7.2). Trovärdighetsfrågan avgörs efter förhöret. Om huvudförhandling hålls i ett brottmål, fastän målsäganden eller svaranden inte är närvarande, skall domstolen likaså i nuläget vid behov ur handlingarna redogöra för vad en frånvarande part har yttrat i saken (BRL 6:6.3). Om ett vittne inte kan höras vid huvudförhandlingen eller utanför huvudförhandlingen t.ex. på grund av att vittnet har avlidit eller är svårt sjukt är det bara den utsaga som getts vid förundersökningen som blir bevismaterial (LaUB 9/1997 rd, sid. 24).

Vittnets trygghetskänsla kan förbättras genom arrangemang som gäller vänterummen i domstolarna. Man kan försöka ordna det så att vittnen och målsäganden inte behöver vistas i samma rum som de åtalade. Å andra sidan kan det för de medåtalades del också finnas motsvarande behov att hålla personerna isär i väntesalen. Dessa synpunkter bör beaktas redan när tingshus byggs. Också existerande byggnader bör saneras så att nya tänkesätt om vittnesskydd i denna bemärkelse kan genomföras i praktiken.

Också arrangemangen kring själva vittnes-tillfället skall vid behov göras så tryggt som möjligt för den som skall höras. Här kan komma i fråga alternativa förhörsmetoder, som skiljer från det normala. En person kan höras utanför "huvudförhandlingen". Detta kan också innebära att tekniska hjälpmedel används när ett vittne hörs. Ett effektivt sätt att undvika att ett vittne hotas kan vara att höra vittnet genom förmedling av en videolänk. Samtidigt är det ändå möjligt att tillgodose den åtalades rätt att ställa frågor. När vittnesförhör ordnas kan det också vara möjligt att tänka sig att höra vittnet t.ex. bakom något slags skärm eller dylikt. Det kan vara psykologiskt lättare för ett vittne att berätta vad han vet, om den åtalade inte är närvarande. Omedelbarhetsprincipen i fråga om vittnesförhör kanske tillgodoses ännu bättre, om vittnesförhöret i dessa fall ordnas så att vittnet befinner sig i rättssalen, medan den åtalade följer situationen i ett annat rum genom

förmedling av en videolänk. När vittnesmål sker med hjälp av tekniska hjälpmedel är det relativt enkelt att tillgodose ett av kraven som gäller en rättvis rättegång, dvs. att parterna skall garanteras rätten att ställa frågor till den som skall höras. Europarådets ministerkommitté har den 10 september 1997 givit en rekommendation som gäller skrämmande av vittne och försvarets rättigheter (Rec. (97) 13). Enligt rekommendationen skall den åtalades rätt till motförhör garanteras i något skede av processen, även om vittnet av synnerligen exceptionella skäl inte hörs vid rättegången.

Åtgärder av sist nämnda slag förutsätter att lagstiftningen ändras. Förutsättningarna för dylika undantagsarrangemang skall stipuleras i lag. Samtidigt skall det göras uttryckligen möjligt att undantagsvis höra en part utan att motparten är närvarande. Utgångspunkten i dessa situationer skall vara att motpartens ombud i allmänhet alltid skall ha rätt att vara närvarande och ställa frågor.

Det är skäl att överväga att göra det möjligt att byta personbeteckning t.ex. med den motiveringen att en person har tillräckligt grundade skäl att misstänka att hans hälsa eller säkerhet är hotad (se 25 § 4 mom. befolkningsdatalagen). Ett byte av personbeteckning kan inte anses ha någon direkt inverkan på förutsättningarna för en rättvis rättegång. Å andra sidan är det skäl att minnas att en person som ruvar på hämnd i praktiken sannolikt inte letar efter sitt offer enbart på basis av personbeteckningen. Därmed är det oklart huruvida ett byte av personbeteckning i verkligheten ökar en persons säkerhet. Ett byte av personbeteckning kan endast sällan ha väsentlig betydelse när det gäller säkerhet. En ändring av befolkningsdatalagstiftningen skulle därtill medföra ansevärda verkningar som inte hänför sig till rättegångar och därför kräver en sådan ändring grundlig lagberedning, och något sådant föreslås inte nu.

2.2. Hörande av barn i domstol

2.2.1. Gällande lagstiftning

När man överväger frågor som gäller hörande av vittnen i vissa speciella situationer,

kan man samtidigt fästa uppmärksamhet vid minderårigas ställning vid rättegången. Det kan bli nödvändigt att höra en minderårig i ett mål som behandlas i domstol i olika syften där det gäller att klarlägga saken. Ett barn måste kunna skyddas mot skadliga erfarenheter och när ett barn skall höras vid en rättegång krävs samma slag av överväganden som behövs när det gäller vittnen som är i behov av skydd. Därför är det ändamålsenligt att samtidigt överväga vilka åtgärder som behövs.

När det gäller hörande av barn finns för närvarande endast enstaka bestämmelser i lagstiftningen. Beroende av barnets ålder, utvecklingsnivå och situation kan barn höras vid huvudförhandlingen. Ingen kategorisk åldersgräns eller andra förutsättningar för när ett barn kan höras har fastställts. I 17 kap. 21 § RB bestäms att om en person som har åberopats till vittne inte har fyllt femton år, skall rätten med hänsyn till omständigheterna pröva, om han kan höras som vittne. Enligt 10 § lagen om offentlighet vid rättegång (945/1984) får en person som är yngre än 15 år inte vara närvarande vid muntlig förhandling, om domstolen anser att det kan skada honom. Syftet med denna bestämmelse är att skydda barn som är publik vid muntlig förhandling. Enligt 15 § 2 mom. lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt (361/1983) kan ett barn höras personligen i rätten, om detta av vägande skäl är nödvändigt för att målet skall kunna avgöras. Förhöret kan ske bara om barnet går med på att höras och det är uppenbart att förhöret inte medför men för barnet. Om barnet hörs personligen skall i beslutet nämnas de omständigheter som har lett till att barnet har hörts (2 § förordningen om vårdnad om barn och umgängesrätt, 556/1994).

Bestämmelserna i 17 kap. 34 § RB om förhör av vittne utan att allmänheten eller svaranden är närvarande kan, som ovan nämnades, även tillämpas på barn som uppträder som vittne. En likadan bestämmelse som grundar sig på domstolens prövning finns i lagen om offentlighet vid rättegång (5 § 3 mom. 3 punkten).

I lagen om förvaltningsförfarande (598/1982) och förvaltningsprocesslagen (586/1996) finns inga särskilda bestämmelser

om förhör av barn vid förvaltningsförfarande eller vid förvaltningsdomstolarna. I den förvaltningsrättsliga specialregleringen finns bestämmelser om förhör av barn åtminstone i barnskyddslagen (683/1983), utlänningslagen (378/1991) samt i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000). Speciallagarna täcker en stor del av de situationer där det kan bli aktuellt att höra barn. I dessa lagar avses med hörande av barn emellertid att barn hörs för att klargöra vilken barnets åsikt är och inte förhör i bevisningssyfte.

Beträffande förundersökning gäller att när ett barn som är yngre än 15 år förhörs, skall, med vissa undantag, barnets vårdnadshavare beredas tillfälle att vara närvarande vid förhöret (33 § förundersökningslagen 449/1987). Enligt 15 § 2 mom. barnskyddslagen skall socialnämnden vara representerad vid förundersökningen och domstolsbehandlingen av en straffbar handling som ett barn påstås har utfört, om det inte är uppenbart onödigt. Enligt förordningen om förundersökning och tvångsmedel (575/1988) skall ett barn som är under 18 år vid förundersökningen bemötas på ett sådant sätt som hans ålder och utvecklingsnivå förutsätter. Särskilt skall man se till att barnet inte i onödan förorsakas olägenheter i skolan, på arbetsplatsen eller i någon annan för barnet viktig omgivning. Undersökningsåtgärder som berör barn skall i mån av möjlighet utföras av polismän som är väl förtrogna med denna uppgift. Förundersökningsmyndigheten skall vid behov rådfråga en läkare eller någon annan sakkunnig om barnet kan utsättas för undersökningsåtgärder. Då ett barn under femton år misstänks för en brottslig gärning, får han förhöras med anledning av gärningen. Det är också möjligt att med anledning av gärningen vidta undersökningsåtgärder för att reda ut om en person som har fyllt femton år har varit delaktig i brottet, eller för att återfå egendom som har gått förlorad genom gärningen, eller om undersökningsledaren annars anser att det föreligger särskilda skäl för det eller om socialnämnden ber om det. Beträffande undersökningen gäller i tillämpliga delar vad som föreskrivs om förundersökning i brottmål.

I lagutskottets betänkande om BRL har

uppmärksamhet fästs vid att i lagen inte har beaktats sådana specialsituationer där ett litet barn är målsägande, t.ex. vid allvarliga sexualbrott. Enligt utskottet är det nödvändigt att domstolen i dessa situationer noggrant ser till barnets intressen och vid behov utnyttjar sin rätt förordna en stödperson till hjälp för barnet. Därtill anser utskottet att det är nödvändigt att särskilt reda ut, om förhör av ett barn med beaktande av gällande människorättsbestämmelser kan ordnas på något annat sätt än inför rätta, t.ex. med hjälp av förundersökning och videoteknik (LaUB 9/1997 rd, s. 12).

Den regeringsproposition om ändring av förundersökningslagen och tvångsmedelslagen samt vissa lagar som har samband med dem (RP 52/2002 rd) som för tillfället behandlas av riksdagen innehåller ett förslag om att en särskild bestämmelse tas in i förundersökningslagen om hörande av barn som målsägande eller vittne vid förundersökning, för den händelse att barnet inte kan höras vid den egentliga rättegången. Förhöret skall då videofilmas och kan beaktas som rättegångsmaterial vid huvudförhandlingen. Vid förhöret skall beaktas de särskilda krav den förhördes utvecklingsnivå ställer på förhörsmetoderna, antalet personer som deltar i förhöret och övriga omständigheter vid förhöret. Den som misstänks för brott, skall på det sätt som förutsatts i människorättskonventionerna, beredas tillfälle att ställa frågor. I samma proposition föreslås att dessa upptagningar under vissa förutsättningar skall kunna utnyttjas vid domstolens huvudförhandling.

2.2.2. *Bedömning av nuläget*

I lagen bör noggrannare än för närvarande regleras under vilka förutsättningar ett barn får höras som vittne eller i bevisningssyfte vid domstol. I lagen kan också tas in bestämmelser om hur detta förhör skall utföras. Alternativa förhörsmetoder (videokonferens etc.) bör normeras i lagen. Uppmärksamhet bör fästas vid den förhörsteknik som används när ett barn förhörs. Domarnas färdigheter i detta hänseende kan förbättras genom utbildning.

Trots att uttryckliga bestämmelser saknas i gällande lagstiftning har det ansetts att den

gör det möjligt att videofilma barns berättelser under förundersökningen och att använda dem som bevis vid rättegång. Uttryckliga bestämmelser om utnyttjande av videoupptagningar som bevis vid rättegångar bör föras in i lagen både beträffande förundersökning och rättegång.

2.3. Rättsskyddsmedel mot dröjsmål i ärendet

2.3.1. Lagstiftning och praxis

Nedan redogörs separat för rättspraxis vid Europarådsdomstolen för mänskliga rättigheter i fråga om rättsskyddsmedel för att få ärenden som gäller utdragna rättegångsbehandlingar behandlade och avgjorda av en nationell myndighet.

Garantierna för en rättvis rättegång tryggas i grundlagen (731/1999) samt i de människorättskonventioner som förpliktar Finland. Enligt 21 § grundlagen har var och en rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon annan myndighet som är behörig enligt lag samt att få ett beslut som gäller hans eller hennes rättigheter och skyldigheter behandlat vid domstol eller något annat oavhängigt rättsskipningsorgan.

En part har vissa rättsskyddsmedel att låta en nationell myndighet avgöra rättegångens varaktighet. Den vanligaste och i allmänhet effektivaste metoden att inverka på processens gång är att framställa en motiverad begäran om att påskynda rättegången till den domstol som handhar ärendet. Vidare kan parterna anföra klagomål till högre myndighet. I fråga om dröjsmål med polisundersökning kan en part anföra klagomål till högre polismyndighet och när det gäller dröjsmål med åtalsprövning till högre åklagare.

En part kan också, antingen under processen eller efter den, anföra klagomål till riksdagens justitieombudsman eller till justitiekanslern i statsrådet över att processen drar ut på tiden. Såväl justitieombudsmannen som justitiekanslern har som uppgift att övervaka att domstolarna och andra myndigheter samt tjänstemän, arbetstagare vid offentliga samfund och andra som sköter offentliga uppgifter följer lagen och uppfyller sina förpliktel-

ser. I sina värv övervakar justitieombudsmannen och justitiekanslern att de grundläggande och mänskliga rättigheterna efterlevs.

Justitieombudsmannen och justitiekanslern kan med anledning av klagomål ge anmärkningar, utföra åtal mot den som misstänks för lagstridigt förfarande eller bestämma att disciplinärt förfarande inleds. De kan också tillkännage den övervakade sin uppfattning om den rätta tolkningen av en lag eller fästa dennes uppmärksamhet vid kraven på god förvaltningssed eller på synpunkter som främjar att grundläggande eller mänskliga rättigheter förverkligas. Likaså kan de vidta åtgärder för att korrigera ett fel som inträffat eller en olägenhet som har uppstått. Det framgår av både justitieombudsmannens och justitiekanslerns berättelser från de senaste åren att båda har ingripit när ärenden har dragit ut på tiden vid förundersökning eller domstol.

I samband revisionen av rättegång i brottmål, som trädde i kraft den 1 oktober 1997, upphävdes 16 kap. 4 § 2 mom. rättegångsbalken enligt vilket en part som ansåg att målet i onödan drog ut på tiden genom uppskov, fick inom 30 dagar anföra klagomål om det till hovrätten (s.k. klagomål om onödigt uppskov). Rätten till klagomål gällde såväl tvistemål som brottmål. I samband med revisionen av rättegång i brottmål föreskrevs enligt huvudregeln att det är förbjudet att skjuta upp mål. Bestämmelsen ansågs därför vara onödig och upphävdes.

Behandlingen av brottmål är statistiskt sett i synnerhet för tingsrätternas del tämligen snabb. Enligt den rättsstatistiska årsboken dröjde endast i 11 procent av målen handläggningen av brottmål vid tingsrätterna mer än ett halvt år från den dag målet inkom till dess det avgjordes. I 3,5 procent av brottmålen tog handläggningen av målet mer än 12 månader i anspråk. Det förekommer också mål som dröjer länge och handläggningstiderna i besvärinstanserna har i någon mån blivit längre. När det gäller tvistemål var enligt den rättsstatistiska årsboken den genomsnittliga handläggningstiden år 2000 12, 3 månader för tvistemål som avgjorts vid separat huvudförhandling. Däremot var den genomsnittliga handläggningstiden för alla ärenden 2,6 månader.

2.3.2. *Artikel 6 och 13 i Europarådets konvention om de mänskliga rättigheterna och tolkningen av dem i rättspraxis*

Europarådets konvention om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, nedan Europarådets människorättskonvention, trädde i Finland i kraft den 10 maj 1990 (439/1990, FördrS 19).

Enligt artikel 6 punkt 1 i konventionen har var och en rätt till rättvis och offentlig rättegång inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag, när det gäller att pröva hans rättigheter och skyldigheter eller anklagelser mot honom för brott.

Enligt artikel 13 skall envar vars rättigheter och friheter enligt konventionen har kränkts ha tillgång till effektiva rättsmedel inför nationella myndigheter också i det fall att kränkningen har förövats av en person som har handlat i egenskap av offentlig myndighet. Artikeln kompletterar de föregående artiklarna som omfattar materiella mänskliga rättigheter, och den skall därför tolkas i relation till de självständiga bestämmelserna i artiklarna 1–12. Enligt praxis i Europarådet människorättsdomstol tillämpas emellertid, enligt huvudregeln, artikel 13 inte om den påstådda förseelsen är en sådan som nämns i artikel 6 punkt 1 eller artikel 5 punkt 4 (rätt att få lagligheten av frihetsberövandet prövad). Artikel 6 punkt 1 och artikel 5 punkt 4 i konventionen anses vara av typ *lex specialis* i förhållande till artikel 13. Bestämmelserna i dem är strängare än i artikel 13 och de omfattar redan i sig bestämmelserna i artikel 13. Ovan nämnda principer tillämpas dock inte längre, om det påstås att artikel 6 punkt 1 har blivit kränkt på grund av att en nationell process har dragit ut för länge på tiden.

I motsats till tidigare rättspraxis har människorättsdomstolen i sitt avgörande av den 26 oktober 2000 i fallet *Kudla v. Polen* (besvär 30210/96) ansett att frågan om huruvida den som överklagade har haft tillräckligt effektiva nationella rättsskyddsmedel till sitt förfogande inte hänger ihop med frågan om huruvida rättegången har ägt rum inom skälig tid i enlighet med artikel 6 punkt 1. Enligt tidigare rättspraxis har människorättsdomstolen inte

ansett det vara nödvändigt att pröva om brott mot artikel 13 ägt rum, om den har konstaterat att en kränkning av artikel 6 punkt 1 har skett. I sitt avgörande konstaterade människorättsdomstolen att det är dags för den att ändra rättspraxis på grund av en ständig anhopning av besvär angående utdragna rättegångar. Enligt människorättsdomstolens avgörande skall artikel 13 tolkas så att den garanterar effektiva rättsskyddsmedel inför en nationell myndighet, om det hävdas att rätten till rättegång inom skälig tid, som garanteras i artikel 6 punkt 1, har blivit kränkt.

Enligt människorättsdomstolen är det skydd artikel 13 garanterar emellertid inte absolut, eftersom den helhet inom vilken den påstådda kränkningen har skett kan begränsa de rättsskyddsmedel som kan komma på fråga. Den nationella lagstiftningen skall möjliggöra ett effektivt rättsskyddsmedel, men varje enskild stat skall ha rätt att pröva vilket detta rättsskyddsmedel skall vara inom deras rättsordning. Av karaktären hos den rätt det är fråga om och av omständigheterna kring fallet beror vilket slag av rättsskyddsmedel artikel 13 kan anses förutsätta. Rättsskyddsmedlet skall emellertid vara effektivt såväl rättsligt som i praktiken (*Kudla v. Polen, Silver and Others v. the United Kingdom* 25.3.1983 och *Chatal v. the United Kingdom* 15.11.1996).

I människorättsdomstolens linjeavgörande *Kudla v. Polen* hävdade polska staten inte ens att den som överklagade hade haft tillgång till rättsskyddsmedel mot rättegångens varaktighet. Människorättsdomstolen ansåg att både artikel 6 punkt 1 och artikel 13 hade kränkts. Även om det inte ur avgörandet går att utläsa huruvida ett enskilt rättsskyddsmedel är avtalsenligt, kan man utläsa att det med ett effektivt rättsskyddsmedel skall gå att antingen påskynda en rättegång eller också måste det vara möjligt att betala ersättning till en part för att rättegången har dragit ut på tiden.

2.3.3. *Bedömning av nuläget*

Det avgörande Europarådsdomstolen för de mänskliga rättigheterna gav i fallet *Kudla v. Polen*, som relaterades ovan, kan tolkas så att med hjälp av nationella rättsskyddsmedel

måste en rättegång antingen kunna påskyndas eller också måste målsäganden i efterhand kunna kompenseras för att det har brutits mot den rätt som artikel 6 punkt 1 i människorättskonventionen garanterar i fråga om rättegång inom rimlig tid.

Hos oss står dessa rättsskyddsmedel till buds — begäran om brådskande behandling, klagomål till högre myndighet och klagomål till justitieombudsmannen eller justitiekanslern har i huvudsak som syfte att uttryckligen påskynda rättsbehandlingen. Klagomål till justitieombudsmannen och justitiekanslern kan emellertid också leda till andra åtgärder, såsom åtal eller disciplinärt förfarande. En parts möjlighet till kompensation i efterhand existerar också, eftersom staten i enlighet med bestämmelserna i skadeståndslagen (412/1974) har skadeståndsansvar. En part har dock inte rätt till skadestånd endast på den grund att rättegångens varaktighet har överskridit skälig tid.

Det kan anses att de gällande nationella rättsskyddsmedlen uppfyller bestämmelserna om effektiva rättsskyddsmedel i artikel 13 i Europarättskonventionen om de mänskliga rättigheterna även i ljuset av avgörandet i fallet *Kudla v. Polen* i Europarättsdomstolen för de mänskliga rättigheterna. Det har emellertid också framställts tvivel om de nationella rättsskyddsmedlen är tillräckliga. Europarättsdomstolen för de mänskliga rättigheterna har också behandlat flera klagomål mot Finland, i vilka det har hävdats att det har brutits mot artikel 6 punkt 1 på den grund att rättegången inte har hållits inom skälig tid. Därför vore det bättre att en part först skall tillgripa nationella rättsskyddsmedel och därefter ha möjlighet att överklaga till Europarättsdomstolen för de mänskliga rättigheterna. En parts rättsskydd blir också bättre, om han till sitt förfogande har ett konkret medel att föra frågan om handläggningens varaktighet till domstol för avgörande och därigenom eventuellt få processen påskyndad.

Av dessa skäl föreslås i propositionen att i rättegångsbalken tas in bestämmelser med stöd av vilka en part skall ha möjlighet att yrka att ett ärende förklaras brådskande. Detta skall vara möjligt såväl i fråga om tvistemål som brottmål. De föreslagna bestämmelserna skall gälla ärendets domstolsskede. I

propositionen föreslås inga nya rättsskyddsmedel för att påskynda behandlingen i fråga om förundersökningsskedet eller åtalsprövningen. De rådande möjligheterna att överklaga står fast. När det sedan finns praktisk erfarenhet av ärenden som har förklarats brådskande, finns det bättre förutsättningar att pröva huruvida det finns behov av motsvarande system för de tidigare skedena av straffprocessen.

2.4. Återbrytande av dom om vinning av brott

Lagstiftningen om förverkandepåföljder har nyligen reviderats genom bestämmelserna i 10 kap. (875/2001) strafflagen, vilka trädde i kraft den 1 januari 2002. Under riksdagsbehandlingen av regeringspropositionen (RP 80/2000 rd) om revisionen av lagstiftningen om förverkandepåföljder framkom ett behov av att reda ut huruvida det lagstiftningsvägen uttryckligen bör göras möjligt att i efterhand döma vinningen av ett brott förverkad, om det efter en redan avslutad rättegång framgår att brottslingens verkliga vinning har varit avsevärt större än vad som framgick av den första processen.

Det finns olika sätt att försöka lösa problemet. I sitt utlåtande om proposition nr 80/2000 rd föreslog Centralkriminalpolisen att förverkande av vinningen av ett brott skall vara möjlig i en separat förverkandeprocess, som är oberoende av grunden till brottet. Enligt förslaget borde det vara möjligt att anhängiggöra en sådan process i efterhand, om den vinning brottslingen de facto har haft på grund av brottet är avsevärt större än den förverkandepåföljd som har definierats i den straffprocess som anknöt till brottet. Centralkriminalpolisen hade också förslag till hur möjligheterna att nyttja en separat förverkandeprocess i övrigt kan begränsas.

Förslaget var liknande som det som den arbetsgrupp som har sett över bestämmelserna om ekonomiska brott har lagt fram i sitt betänkande (29 september 2000). Enligt arbetsgruppen bör man reda ut möjligheterna att reglera att förverkandepåföljd döms ut vid en separat förverkandeprocess. Vid processen skall endast förverkandepåföljden behandlas. Vid en sådan process kan problem uppstå i

förhållande till verkningarna av laga kraften hos en tidigare dom, varför möjligheterna att starta en process klart måste avgränsas. Enligt arbetsgruppen skall den viktigaste avgränsningsgrunden vara att den vinning som i en tidigare process förblivit fördold inte kunnat redas ut.

Varken RB eller BRL innehåller uttryckliga bestämmelser om rättskraft, men principen framgår indirekt t.ex. av bestämmelserna om extraordinärt ändringssökande i 31 kap. rättegångsbalken, liksom också av BRL 5:17 om ändring av åtal. I tilläggsprotokoll 7, artikel 4 i den europeiska människorättskonventionen finns ett förbud mot att åtala eller straffa två gånger. Enligt tilläggsprotokollet får ingen med stöd av samma stats jurisdiktion rannsakas eller vid domstol dömas på nytt för ett brott som han redan slutgiltigt enligt denna stats lagar och rättegångsförfarande har blivit frikänd eller dömd för. Dessa bestämmelser utgör inget hinder för att på nytt ta upp samma ärende till prövning enligt samma stats lagar och rättegångsförfarande, om det finns bevis om nya eller senare uppdagade fakta eller om vid den tidigare processen har uppstått ett sådant grundläggande fel som kan ha inverkat på slutresultatet.

Den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter har i artikel 14 stycke 7 ett motsvarande förbud, men utan undantagsbestämmelse. Därför har Finland i enlighet med 31 kap. 9 § rättegångsbalken gjort en reservation som gäller återbrytande av dom till nackdel för den åtalade.

Det är oklart om ny prövning och nytt föreläggande av en förverkandepåföljd överhuvudtaget kan vara en sådan rätt att inte bli "lagförd eller straffad" som avses i konventionens bestämmelser. Bestämmelserna gäller uttryckligen bara straff.

Rättskraften hos en straffdom bygger på starka grunder. Utan bindande kraft för domen skulle rättegångens slutresultat och rättsmedlen förlora sin betydelse. Rättssäkerheten och rättsfriden kräver, att det i varje rättstvist i princip skall kunna fastställas en slutpunkt. Även om man vid rättegång och ändringssökande försöker nå materiellt riktiga avgöranden, ökar tyngden av de argument som syftar till att avsluta rättstvisten i relation till detta mål, när domen vinner laga

kraft. T.ex. kräver den personliga säkerheten för en person som har beviljats åtalseftergift att han inte ständigt behöver leva i ovisshet och vara beredd på att åtal väcks igen och att han eventuellt vid en ny process blir dömd till straff. Det är viktigt också för den dömdes rättskydd och för hans återanpassning till samhället att han kan lita på att det ådömda straffet, som han eventuellt också har avtjänat, är slutgiltigt för brottet i fråga och inte kan ändras vid en ny rättegång och bli strängare genom ett nytt åtal på andra grunder. Med hjälp av rättskraften undviks att en upprepad process som orsakar tilläggskostnader uppkommer. Domens rättskraft är därtill ägnad att inverka på att polis och åklagare sätter sig in i brottsundersökningen noggrant och energiskt och att åklagaren inte för målet till domstol förrän den gärning som är under utredning är tillräckligt väl utredd.

På grund av rättskraftsverkningen så att säga prekluderas de straffrättsliga följderna av den utredda gärningen. Ett straff som har bestämts genom dom kan inte senare ändras och om någon påföljd av straffnatur inte har förelagts i domen, kan ett yrkande om det inte prövas vid en ny rättegång. Rättskraften hos en straffdom omfattar därmed enligt rådande uppfattning också frågan om den förverkandepåföljd som skall dömas ut på grund av brottet.

I de situationer som centralkriminalpolisen och ekonomibrottsarbetsgruppen tagit fram kan det inte vara fråga om att ny vinning har uppkommit först efter att gärningsmannen har blivit dömd. Det är därför fråga om att vinning redan tidigare uppkommit, men att den uppdagas eller att nya bevis om den kommit fram först efter att domen har fallit. Situationen har alltså en klar koppling till bestämmelserna om återbrytande av dom.

Undantag från regeln om slutgiltig rättskraft utgör de bestämmelser enligt vilka en laga kraft vunnen dom kan återbrytas. I 31 kap. 9 § rättegångsbalken föreskrivs för närvarande om förutsättningarna för återbrytande av dom till nackdel för den åtalade. På motsvarande sätt föreskrivs i 31 kap. 8 § RB om förutsättningarna för återbrytande av straffdom till förmån för den åtalade. På grundval av gällande bestämmelser är det emellertid oklart huruvida en dom i ett

brottmål kan återbrytas om ett yrkande endast gäller återbrytande av en förverkandepåföljd. I den gällande paragrafen talas bara om straffbestämmelser.

Vid en ny förverkandeprocess, som bara gäller en icke uppdagad vinning, kan en tidigare straffdom uppenbarligen inte användas som grund för förverkande. En tidigare straffdom har nämligen inte bindande verkan vid en ny brottmålsrättegång. Då måste även vid en ny rättegång framställas normal bevisning om brottet och övriga omständigheter som ligger till grund för förverkande. Förfarandet skulle alltså vara mycket tungrott.

Som slutsats kan konstateras att en separat förverkandeprocess skulle medföra problematiska rättskrafts- och rättsskyddssynpunkter. Däremot kan förverkande av dold vinning bättre förverkligas genom återbrytande av dom. Detta tycks emellertid inte vara möjligt inom ramen för gällande ordalydelse. I ett svenskt kommittébetänkande (Effektivare förverkandelagstiftning, SOU 1999:147, s. 256) har föreslagits att en dylik separat bestämmelse om återbrytande av dom införs i fråga om förverkande. Återbrytande av dom är ett tillräckligt medel att ingripa i de sannolikt mycket fåtaliga fall, där det verkligen finns behov av att ingripa i saken i efterhand. Återbrytande av dom skall då vara möjligt både till den åtalades fördel och nackdel.

3. Lagstiftningen i en del andra länder och europeiska instrument som gäller vittnets ställning

När det gäller rättsjämförelsen hänvisas till vad arbetsgruppen för översyn av straffprocessen har lagt fram i sitt delbetänkande (Justitieministeriets arbetsgruppsbetänkande 2002:4).

4. Syftet med propositionen och de viktigaste förslagen

4.1. Mål

Målsättningen med propositionen är att skapa lagstiftningsmässiga ramar för vissa nya metoder genom vilka man försöker förbättra rättegångens funktion och ändamålsen-

lighet. Målet är också att utöka de lagstiftningsmässiga metoderna för att skydda vittnen och andra personer som skall höras vid en rättegång. Dessutom är målet att göra det möjligt att höra barn och andra specialgrupper vid domstol genom att iakttäta ett förfarande som tar särskilda behov i betraktande. Utöver detta är målet att effektivisera parternas rättsskyddsmedel mot dröjsmål i saken. Även om tyngdpunkten hos de föreslagna nya metoderna kommer att ligga i straffprocessen, skall tillämpningsområdet för förslagen enligt huvudregeln också omfatta tvistemål och andra ärenden som handläggs vid allmänna domstolar.

4.2. De viktigaste förslagen

4.2.1. Vittnensskydd

Bevisning skall enligt huvudregeln ske så att parterna och vittnet samtidigt är närvarande vid sammanträdet. I undantagsfall — t.ex. om ett vittne har skäl att frukta för sin egen eller någon familjemedlems säkerhet — kan det emellertid vara nödvändigt att undvika kontakt mellan vittnet och den part, från vars håll hotet föreligger.

Ett vittne kan skyddas genom att han hörs vid domstolen utan att en part är närvarande. Bestämmelserna i 17 kap. RB, som beskrevs närmare ovan, gör det möjligt att höra ett vittne, en sakkunnig och en part under sanningförsäkran i domstolen utan att den andra parten är närvarande. Lagen har däremot inga uttryckliga bestämmelser om att höra en part i bevisningssyfte utan den andra parten är närvarande. Gällande bestämmelser har också ibland ansetts innebära att en part skall garanteras rätten att ställa frågor direkt till vittnet, varför vittnet trots allt till slut vid rättegången kan komma ansikte mot ansikte med parten.

I propositionen föreslås att till rättegångsbalken fogas en bestämmelse om hörande vid huvudförhandlingen av vittnen eller andra personer i bevisningssyfte utan att en part är närvarande. Förfarandet skall vara möjligt, om det behövs för att skydda den som skall höras eller någon som står honom nära mot hot till liv eller hälsa eller om den som skall höras annars låter bli att yppa vad han vet om

saken eller om en part stör eller försöker vilseleda den som skall höras i hans yttrande. De två sistnämnda förutsättningarna finns också i gällande lag. Huruvida en person skall höras utan att en part är närvarande skall emellertid alltid vara beroende av domstolens prövning. En part skall garanteras rätten att ställa frågor till den som skall höras. Parten skall emellertid inte garanteras rätten att ställa direkta frågor, utan denna möjlighet kan ordnas på flera olika sätt.

4.2.2. *Nyttjande av tekniska hjälpmedel vid bevisningen*

Den gällande rättegångsbalken möjliggör inte uttryckligen att bevisning vid huvudförhandlingen kan tas emot med nyttjande av tekniska hjälpmedel så att den som skall höras inte är personligen närvarande i domstolen. Däremot har bestämmelser om att använda telefon och andra tekniska hjälpmedel vid beredningen av tvistemål redan förts in i rättegångsbalken (genom lag 768/2002). Bestämmelserna träder i kraft den 1 januari 2003. Likaså har för hovrätternas vidkommande föreslagit att ett vittne, en sakkunnig eller en part som har hörts i tingsrätten och vars yttrande tillförlitligt kan bedömas utan att han är personligen närvarande, kan vid hovrättens huvudförhandling höras i bevisningssyfte också per telefon eller genom användning av något annat lämpligt medium som förmedlar ord och bild, om parterna samtycker till det och det också i övrigt kan anses vara lämpligt (se RP 83/2001 rd).

I denna proposition föreslås att allmänna bestämmelser om bevisning med hjälp av tekniska hjälpmedel skall tas in i rättegångsbalken. Bestämmelserna skall gälla alla rättegångar vid allmänna domstolar. Dessa skall alltså kunna tillämpas både i tvistemål och brottmål. Dessutom kan de föreslagna bestämmelserna tillämpas såväl när ett ärende behandlas i första instans som vid en besvärsprocess.

De tekniska hjälpmedel som kommer i fråga när ett vittne hörs är videokonferens och helt enkelt telefonkonferens. Å andra sidan kan också andra lämpliga dataöverföringssätt komma i fråga. Med hjälp av tekniska hjälpmedel kan bevisning tas emot vid huvudför-

handlingen så att vittnet inte behöver infinna sig till sammanträdet. Han kan avge sitt vittnesmål på ett för ändamålet reserverat ställe eller t.ex. hemma. Vittnet behöver således inte en befinna sig på den ort där rättens sammanträde hålls.

Enligt förslaget kan hörande med hjälp av tekniska hjälpmedel utnyttjas som ett medel med avsikt att skydda vittnet, men det kan utnyttjas också i andra situationer där vittnet inte behöver vara personligen närvarande vid huvudförhandlingen för att höras. Domstolen skall enligt förslaget ha prövningsrätt i varje enskilt fall om huruvida ett vittne eller en annan person skall höras på traditionellt sätt så att hans närvaro krävs, eller om bevisning med hjälp av tekniska hjälpmedel skall användas.

När en person hörs genom videokonferens uppfylls de allmänna vittnesmålskraven på omedelbarhet bättre än när hans förhör per telefon. De är besvärligt att bedöma trovärdigheten av en persons yttranden i telefon och det är inte heller annars ändamålsenligt att telefonförhör blir ett regelrätt sätt att förhöra vittnen. Därför föreslås att omfånget av bruket att höra vittnen per telefon skall vara mera begränsat än hörande genom videokonferens. Telefonförhör skall enligt förslaget vara möjligt endast om den som skall höras inte kan infinna sig personligen vid huvudförhandlingen, på grund av sjukdom eller något annat skäl, eller om det av att han infinnes sig personligen vid huvudförhandlingen uppkommer kostnader som i relation till vittnesmålets betydelse är oskäliga eller oskälig olägenhet eller om trovärdigheten av den hördes yttrande tillförlitligt kan bedömas utan att han är personligen närvarande vid huvudförhandlingen.

I 15 kap. 1 § strafflagen kriminaliseras osann utsaga inför domstol. Paragraf 3 i samma kapitel gäller detta brotts kvalificerade form och 4 § oaktsam osann utsaga. I bestämmelserna används en ordalydelse enligt vilken det är straffbart att *inför domstol* lämna en osann utsaga. Med domstol menas här inte själva domstolsbyggnaden, utan rättegången. Punkt 1 i 2 § i samma kapitel å sin sida gäller myndighetsförfarande som kan jämföras med rättegångsförfarande, vilket alltså är något annat än en domstolsprocess.

För den straffrättsliga legalitetsprincipens skull föreslås dock att nämnda punkt i strafflagen ses över så att det inte uppstår någon oklarhet om att videokonferens och yttrande per telefon också omfattas av lagens tillämpningsområde. Bestämmelserna om osann utsaga inför domstol tillämpas också på sådana utsagor som ges under rättegången med stöd av ed eller försäkran genom videokonferens eller per telefon, oberoende av om vittnet eller någon annan som skall höras då fysiskt befinner sig i domstolens utrymme.

Bestämmelserna om att höra ett vittne eller en annan person utomlands skall också framdeles vara separata. När ett vittne som befinner sig utomlands hörs krävs medverkan av staten i fråga. Så är också fallet då tekniska hjälpmedel används vid bevisningen.

4.2.3. Hörande av barn

I propositionen föreslås att i rättegångsbalken tas in mera detaljerade bestämmelser än de gällande om hörande av barn inför domstol. Bestämmelsen skall fortfarande gälla också hörande av en sådan person vars psykiska funktioner är störda. Bestämmelsen skall tillämpas om ett barn eller en person med psykiskt störda funktioner skall höras antingen som vittne eller i någon annan egenskap i bevisningssyfte.

Ingen ändring föreslås beträffande åldersgränsen på 15 år i den gällande RB 17 kap. 21 §, eftersom den har visat sig vara ändamålsenlig. En skarpt avgränsad bestämmelse är lätt att tolka och skapar rättssäkerhet. Åldersgränsen för straffrättsligt ansvar är 15 år. Således är åldersgränsen i gällande lag och den åldersgräns som föreslås bibehållen kongruent med den. T.ex. i 12 § lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt och i 10 § 2 mom. barnskyddslagen har en åldersgräns på 12 år fastställts för att barnets egen åsikt skall kunna tillskrivas betydelse. I dessa fall är det emellertid fråga om en åtgärd som myndigheterna riktar mot barnet och därför är det motiverat att man tillskriver ett 12 årigt barns åsikter betydelse. När det gäller ett vittne eller en person som skall höras i bevisningssyfte är det emellertid inte fråga om samma sak. Därför föreslås ingen ändring i den vedertag-

na 15 års åldersgränsen.

I gällande lag finns inga närmare bestämmelser om förutsättningarna för att höra ett barn. I propositionen föreslås att en domstol skall kunna höra ett barn eller en person vars psykiska funktioner är störda, om det har stor betydelse att personen hörs personligen och detta sannolikt inte orsakar personen sådant lidande eller men som kan skada honom eller hans utveckling.

I propositionen föreslås att en domstol vid behov kan förordna en stödperson för en sådan person som avses i lagrummet. Avsikten med att en stödperson förordnas är att underlätta hörandet och minska den olägenhet detta orsakar den som skall höras. På förordnande av stödperson och det arvode som skall betalas till denne skall bestämmelserna i BRL 2 kap. om förordnande av stödperson för part tillämpas.

Gällande lag har inga uttryckliga bestämmelser om förfarandet när en person hörs inför domstol, om det är fråga om ett barn eller en person med störda psykiska funktioner. Ett ändamålsenligt förfarande skall iakttas när personen hörs. I synnerhet när det gäller att höra barn, så måste man överväga hurudana frågor som kan ställas. Därför föreslås i propositionen att förhöret enligt huvudregeln skall förärrättas av domstol. Domstolen kan emellertid också överlåta förhöret på en part. Hörandet kan vid behov också ske på annan plats än i domstolens sammanträdesrum.

Om ett barn inte kan höras vid huvudförhandlingen på grund av barnets ålder eller utvecklingsnivå, kan den utsaga barnet lämnat vid förundersökningen vara det viktigaste bevis som står att finna i målet. Till nyttjandet av en utsaga, som har lämnats vid förundersökningen, som bevis vid rättegången anknäver emellertid vissa problem som närmast har att göra med bevisets medelbarhet och den åtalades rättssäkerhet. Utöver den egentliga utsagan skall omständigheterna kring förhöret och förhörsmetoderna tillräckligt tillförlitligt kunna konstateras i efterhand. Kraven på en rättvis rättegång åter förutsätts att den åtalade i något skede av processen skall ha rätt att ställa frågor till vittnet. Om en förundersökningsutsaga har videofilmats eller lagrats på någon annat ljud- eller bildinspelning enligt dessa principer, skall den vid

rättegången kunna beaktas som bevis. I propositionen föreslås att i lagen förs in en bestämmelse som gör det möjligt att använda en sådan inspelning som bevis i domstol. I propositionen föreslås också att det skall bli möjligt att höra barn genom videokonferens.

4.2.4. Brådskandeförklaring

I propositionen föreslås att till rättegångsbalken fogas bestämmelser med stöd av vilka en part kan yrka på att hans mål eller ärende förklaras brådskande och därigenom få behandlingen påskyndad. Möjligheten skall gälla såväl tvistemål som brottmål. Syftet med propositionen är att förbättra partens rättsskydd. Syftet är också att säkerställa att finsk lagstiftning uppfyller bestämmelserna i artikel 13 i Europarådskonventionen för de mänskliga rättigheterna även efter det avgörande Europarådsdomstolen för de mänskliga rättigheterna givit i målet *Kudla v. Polen*.

Med stöd av de föreslagna bestämmelserna kan också andra ärenden förklaras brådskande än sådana som i lagen uttryckligen fastställts som brådskande. Då skall ärendet behandlas före andra ärenden utan oskäligt dröjsmål. I praktiken betyder detta att ett ärende skall behandlas lika brådskande som ett som är brådskande enligt lag. En förutsättning för att förklara ett ärende brådskande är att parten lägger fram grunderna för att han har ett klart behov att t.ex. på grund av omständigheter eller ärendets betydelse eller något annat skäl få sitt ärende avgjort som mer brådskande än andra ärenden som behandlas vid domstolen. När domstolen fattar beslut om att förklara ett ärende brådskande skall den beakta ärendets karaktär och utredningen över skälen till att det är brådskande, liksom även domstolens arbetssituation och andra omständigheter som inverkar på saken.

Avsikten är att ärendet avgörs i domstolen vid ett mycket enkelt och, enligt huvudregeln, skriftligt förfarande. Ställning som särskilt brådskande skall ges bara sådana ärenden som det motiverat är skäl att behandla före andra ärenden. För att brådskandeförklaringen skall kunna fungera i enlighet med avsikten, förutsätts att yrkande på brådskandeförklaring och att enskilda mål ges särställning endast i undantagsfall. Bara det fak-

tum att en part utan särskilda grunder önskar att hans ärende behandlas snabbare än vanligt, skall inte vara en tillräcklig grund för att förklara ett ärende brådskande. Om det förordnas att ärenden skall behandlas brådskande onödigt ofta, har själva brådskandeförklaringen inte längre någon betydelse och det föreslagna systemet får ingen verkan.

Det föreslagna regelverket skall gälla alla mål och ärenden som handläggs vid allmänna domstolar. De föreslagna bestämmelserna skall ersätta gällande 28 kap. i rättegångsbalken.

4.2.5. Återbrytande av dom om vinning brott

I propositionen föreslås att till kapitlet om extraordinärt ändringssökande i rättegångsbalken tas in bestämmelser om att en lagakraftvunnen straffdom kan återbrytas separat till den del den gäller förverkandepåföljd. Det skall bli möjligt att återbryta en straffdom till denna del såväl till svarandens förmån som nackdel.

En dom om förverkandepåföljd till förmån för en svarande i ett brottmål kan enligt förslaget återbrytas bl.a. om åtal för det brott förverkandepåföljden dömdes ut för har förkastats i brist på bevis eller det av andra skäl inte har funnits förutsättningar att döma till förverkandepåföljd. Likaså skall återbrytande vara möjligt om i ärendet åberopas en omständighet eller ett bevis som inte har lagts fram tidigare och som, om detta hade gjorts, sannolikt hade lett till att yrkandet om förverkande hade förkastats eller till att förverkandepåföljden hade blivit avsevärt lindrigare, eller det i övrigt hade förelegat synnerligen vägande skäl att på nytt pröva frågan om förverkandepåföljd.

Enligt förslaget skall en lagakraftvunnen dom i ett brottmål som gäller förverkandepåföljd till svarandens nackdel kunna återbrytas bl.a. om en omständighet eller ett bevis åberopas som inte tidigare har framställts och det sannolikt hade lett till att förverkandepåföljd hade dömts ut eller till att en förverkandepåföljd skulle ha blivit väsentligt strängare om omständigheten eller beviset hade framställts. Enligt förslaget skall en dom emellertid inte återbrytas av sistnämnda skäl, om det

inte görs sannolikt att parten inte kunde åberopa denna omständighet eller detta bevis vid den domstol som utfärdade domen eller genom att söka ändring i domen eller att han annars hade giltig orsak att inte åberopa omständigheten eller beviset.

4.2.6. Övriga förslag

I det gällande 28 kap. i rättegångsbalken finns bestämmelser om dombrott. Enligt dessa föråldrade bestämmelser kan straff mätas ut om man "tadlar" en dom. Bötesstraff enligt RB 28 kap. 1 mom. kan föreläggas den som på nytt drar en sak inför rätta, om en lagakraftvunnen dom redan finns i saken. Likaså är det straffbart enligt ordalydelsen i lagrummet att tadla en lagakraftvunnen dom i rätten eller utanför den. Forum för besvär över en dom bestäms enligt RB 28 kap. 2 §. Även om bestämmelserna fortsättningsvis ingår i lagen, kan de inte längre anses ha någon betydelse.

Eftersom dessa föråldrade bestämmelser inte längre är motiverade i dagens samhälle föreslås det att de upphävs. I stället för gällande 28 kap. föreslås ett nytt 28 kap. i vilket skall ingå de bestämmelser om brådskanieförklaring som beskrevs ovan.

5. Propositionens verkningar

5.1. Ekonomiska och organisatoriska verkningar

Såsom ovan har konstaterats är målet med ändringsförslagen att skapa mer ändamålsenliga rättegångar. Propositionens verkningar ligger främst i ändringar av gällande rättsläge. Propositionen har således inga direkta ekonomiska eller organisatoriska verkningar. Smärre kostnader kan emellertid uppstå av arvoden som skall betalas till stödpersoner som förordnas till hjälp för barn och personer med störda psykiska funktioner. Att barn under 15 år hörs vid rättegångar är emellertid sällsynt. Stödpersonernas arvoden täcks av samma anslag som arvoden för rättegångsbiträden och stödpersoner för parter enligt BRL.

Förslaget gör det möjligt att använda videokonferens i bevisningssyfte vid domstol.

Ett godkännande av den föreslagna lagstiftningen innebär alltså inte i sig att varje domstol genast måste skaffa sig den apparatur som behövs. För att denna föreslagna möjlighet dock skall kunna utnyttjas i verkligheten förutsätts det att apparatur för detta ändamål skaffas till domstolarna. Anskaffningen kan emellertid ske småningom och i samband med domstolarnas normala anskaffningar i framtiden. I varje fall kommer inte de situationer där videokonferens kan utnyttjas att vara särskilt allmänna.

I propositionen föreslås att en möjlighet att förklara ett ärende brådskanie tas i bruk. Redan för närvarande är det möjligt att inofficiellt begära att en domstol skall behandla ett ärende i brådskanie ordning. Framdeles skall beslut om saken fattas på skriftlig ansökan. Det är svårt att på förhand förutse vilket antalet skriftliga ansökningar kommer att bli. Antalet inofficiella ansökningar har emellertid varit litet. Avsikten är att frågan om brådskanieförklaring skall avgöras efter att saken undersökts summariskt vid ett enkelt skriftligt förfarande. Om antalet ansökningar blir litet, innebär saken inte något nämnvärt extra arbete för domstolarna.

5.2. Verkningar för medborgarna

I programmet för statsminister Paavo Lipponens II regering konstateras att vittneskyddet kommer att förbättras. En part har inte för närvarande något lagstadgat konkret medel med hjälp av vilket han kan vända sig till den domstol som behandlar ett ärende, om han vill att behandlingen av det skall vara snabbare än normalt. Ett förslag enligt vilket ett ärende kan förklaras brådskanie förbättrar därför också på ett allmänt plan genomförandet av en rättvis rättegång, om vilket det föreskrivs i 21 § grundlagen och i internationella människorättskonventioner.

6. Beredningen av propositionen

Det nya rättegångsförfarandet vid brottmåls trädde i kraft i underrätterna den 1 oktober 1997. Redan under lagens beredningsskede ansågs det vara viktigt att genomförandet av reformen följs noggrant. När riksdagens lagutskott behandlade lagarna konstaterade det

att man inte med säkerhet kan veta hur reformen fungerar i verkligheten. Därför betonade lagutskottet att man noggrant måste följa hur reformen kommer igång och genomförs och om det visar sig att det finns skäl, måste omedelbara åtgärder vidtas för att korrigera bestämmelserna (LaUB 9/1997 rd — RP 82/1995 rd., s. 16).

Justitieministeriet tillsatte den 22 maj 2001 en arbetsgrupp som fick i uppgift att reda ut de praktiska olägenheter som kommit fram vid uppföljningen av straffprocessreformen, till den del det gällde omständigheter som effektivt kan påverkas genom lagstiftning. Till arbetsgruppen kallades representanter för tingsrätterna, åklagarkåren, advokat kåren, polisen samt justitieministeriet.

Arbetsgruppen överlämnade sitt delbetänkande till justitieministeriet i maj 2002 (Justitieministeriets arbetsgruppsbetänkanden 2002:4). Utlåtanden över delbetänkandet begärdes av 41 instanser och erhöles av 36. Över utlåtandena har vid justitieministeriet utarbetats ett sammandrag.

De förslag som ingår i denna proposition har vid justitieministeriet beretts som tjänstearbete på grundval av arbetsgruppens betänkande i skenet av utlåtandena.

7. Andra omständigheter som in- verkat på propositionen

Regeringens proposition om ändring av förundersökningslagen och tvångsmedelslagen samt vissa lagar som har samband med dem (RP 52/2002 rd) innehåller förslag till

ändring av förundersökningslagen så att till den fogas en bestämmelse som säger att förhör med målsäganden eller ett vittne skall spelas in på en videoupptagning eller någon annan därmed jämförbar bildupptagning, om avsikten är att förhørsberättelsen skall användas som bevis vid rättegången och de förhörda på grund av sin unga ålder eller sin utvecklingsnivå sannolikt inte kan höras personligen där utan att förorsakas olägenheter (den föreslagna 39 a § förundersökningslagen). Likaså innehåller propositionen ett förslag till ändring av RB 17 kap. 11 § på motsvarande sätt så att om ett förhör har lagrats på ovan nämnda sätt, skall upptagningen kunna beaktas vid en rättegång. Dessutom föreslås att till den sistnämnda paragrafen fogas en bestämmelse om att målsäganden eller ett vittne inte därutöver skall höras vid rättegången, om det sannolikt förorsakar honom allvarliga olägenheter.

I denna proposition föreslås en allmän helhetsbetonad reglering av förfarandet då ett barn som är yngre än 15 år eller en person vars psykiska funktioner är störda skall höras under rättegång. Denna helhet skall, såsom ovan har konstaterats, omfatta bestämmelser om själva förfarandet för hörande under huvudförhandlingen, nyttjande av videokonferens samt nyttjande av videoupptagning eller någon därmed jämförbar annan bild- och ljudupptagning som bevis i domstolarna. Av den anledningen skall förslagen om ändring av RB 17 kap. 11 § i denna proposition ersätta det till sitt tillämpningsområde mer begränsade förslaget till ändring av samma paragraf i RP 52/2002 rd.

DETALJMOTIVERING

1. Motivering till lagförslagen

1.1. Rättegångsbalken

17 kap. Om bevisning

11 §. Enligt förslaget skall barn under 15 år och den vars psykiska funktioner är störda kunna höras vid domstol på de villkor som framgår av 21 §. Om en sådan person inte kan höras vid domstolen, är det av de skäl som nämns i den allmänna motiveringen befogat att den berättelse han gett under förundersökningen på vissa villkor skall kunna beaktas i huvudförhandlingen.

I det föreslagna 2 mom. finns en bestämmelse som gör det möjligt att en berättelse under förundersökningen som har videobandats eller lagrats genom någon jämförbar bild- och ljudinspelning används som bevis i domstolen. Med berättelse som getts under förundersökningen avses förhör som utförts av såväl polisen som av läkare eller andra social- och hälsovårdsexperten. T.ex. vid misstanke om att ett barn blivit utsatt för sexuellt utnyttjande, skall som bevis kunna användas videobandade diskussioner mellan en psykolog, psykiater eller någon annan expert och barnet. Videon skall då visas under huvudförhandlingen, så att parterna kan göra invändningar och anmärkningar med anledning av sådant som kommit fram.

För att en bandad berättelse skall kunna beaktas som bevis förutsätts dock att den åtalade i något skede före huvudförhandlingen har getts möjlighet att ställa frågor till den som hörs. Berättelsen skall kunna användas som bevis oberoende av om den åtalade har använt sig av möjligheten att ställa frågor eller ej. En ovillkorlig förutsättning är att den åtalade skall ges möjlighet att ställa frågor. Något hinder finns inte för att även andra parter kan ges en sådan möjlighet. Möjligheten att ställa frågor vid förundersökning kan lämpligen förverkligas så, att frågorna ställs till barnet genom förmedling av förhållsledaren.

För att möjligheten att ställa frågor t.ex.

under förundersökningen skall garanteras på behörigt sätt, bör den misstänkte i praktiken ges möjlighet att få juridisk hjälp med att ställa frågorna. Detta kan i det enskilda fallet förutsätta t.ex. att en försvarare utses i enlighet med BRL 2 kap.

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lagar om ändring av förundersökningslagen och tvångsmedelslagen samt vissa till dem anslutna lagar (RP 52/2002 rd) innehåller förslag till ändring av förundersökningslagen så att den kompletteras med en bestämmelse om videobandning eller motsvarande bildupptagning av förhör med målsägande eller vittnen, om förhållsberättelsen skall användas som bevis i rättegång och den som hörs på grund av låg ålder eller utvecklingsnivå inte kan höras personligen utan att det sannolikt skadar honom (39 a § i förslaget).

Enligt den bestämmelse som här föreslås skall en videoupptagning kunna beaktas som bevis också då ett barn under 15 år eller den vars psykiska funktioner är störda hörs vid huvudförhandling i rätten. Videoupptagningen är då närmast kompletterande bevis eller jämförelsematerial till den berättelse som ges i huvudförhandlingen. Att videoupptagningen beaktas också i en sådan situation är motiverat, eftersom ett barn inte i domstolen nödvändigtvis kan ge en lika tillförlitlig bild av händelserna. I förundersökningen kan frågorna till barnet ställas av en läkare eller någon annan expert och diskussionstillfällena kan ha varit flera, medan förhållandena vid hörande i domstolen är annorlunda. Det kan också vara så att barnet till någon del ändrar sin berättelse. Då kan barnets första berättelse vara mest tillförlitlig.

Fastän en videoupptagning som sådan kan beaktas vid huvudförhandlingen, finns det inte i sig något hinder för att en i lagförslaget avsedd person som hörts på detta sätt i förundersökningen också hörs särskilt i huvudförhandlingen. Detta förutsätter prövning i det enskilda fallet. Bestämmelser om hörande av ett sådant barn eller en person vars psy-

kiska funktioner är störda samt om förutsättningar för hörande föreslås i 21 § i denna proposition. Nytt hörande skall kunna ske antingen enligt 21 § vid personlig närvaro eller t.ex. som en i förslaget 34 a § åsyftad videokonferens. Om förhöret emellertid redan har lagrats enligt 11 §, beror det på fallet om separat hörande ytterligare behövs.

Paragrafens nuvarande 2 mom. blir 3 mom. och 3 mom. blir 4 mom.

21 §. Den nu gällande paragrafen innehåller en bestämmelse om att barn under 15 år eller den som lider av rubbning av själsverksamheten kan höras som vittne enligt prövning av domstolen. Paragrafen föreslås ändrad så att det bättre framgår vilka förutsättningarna är för att ett barn eller någon annan i paragrafen avsedd person skall kunna höras som vittne eller i bevisningssyfte och på vilket sätt hörandet skall ske. I paragrafens 1 mom. föreslås bestämmelser om förutsättningarna för hörande och i 2 mom. bestämmelser om förordnande av en stödperson för den som skall höras. Mer detaljerade bestämmelser om hur förhöret skall verkställas föreslås i 3 mom.

Enligt 1 mom. skall hörande av barn under 15 år fortfarande vara beroende av domstolens prövning. Av de skäl som nämns i den allmänna motiveringen föreslås inte någon ändring av åldersgränsen. Ju närmare 15 år barnet är, desto lättare skall det vara att höra barnet vid domstol. Ju yngre barnet är, desto mer är det ett undantag att barnet hörs vid domstol. Barn under 10 år skall i regel inte höras vid domstol. Ett yngre barn kan lättare påverkas och gränsen mellan fantasi och verklighet är inte alltid klar för barn, vilket inte nödvändigtvis kommer fram i domstolsbehandlingen. Det kan också hända att barnet anpassar sin berättelse enligt vad barnet tror att de vuxna förväntar sig. Domstolen måste beakta dessa omständigheter när den bedömer om ett barn under 15 år skall höras. Vid bedömningen kan man också beakta om en i förundersökningen behörigen gjord videospelning redan är tillräcklig för att utreda barnets iakttagelser.

I det nuvarande 1 mom. har olika slags rubbningar av själsverksamheten beskrivits med orden, sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten. I stäl-

let för dessa uttryck föreslås ett modernare uttryck, den vars psykiska funktioner är störda. Ändringen har inte någon betydelse för tolkningen av bestämmelsen.

Det nuvarande lagrummet gäller endast hörande som vittne. Med stöd av den föreslagna bestämmelsen skall ett barn under 15 år kunna höras både som vittne och i bevisningssyfte. Den föreslagna bestämmelsen gäller således både personer som utsetts uttryckligen för att vittna och personer som kallats att höras i bevisningssyfte. Med stöd av den föreslagna bestämmelsen skall således en målsägande eller medgärningsman som är under 15 år eller vars psykiska funktioner är störda kunna höras i bevisningssyfte. T.ex. när brott begås av unga tillsammans kan en del av gärningsmännen ha överskridit 15-årsgränsen för straffrättsligt ansvar och de hörs då som svarande, medan en del kan vara yngre än 15 år. Med stöd av det föreslagna lagrummet skall en gärningsman som är yngre än 15 år kunna höras i bevisningssyfte för att reda ut målet.

Hörande av en i det föreslagna 1 mom. avsedd person skall vara möjligt, om personligt hörande har väsentlig betydelse för att saken skall kunna redas ut. Med väsentlig betydelse avses i regel en omständighet som är avgörande för bevisningen och utgången i målet. Om någon annan bevisning inte finns, har personligt hörande väsentlig betydelse för att saken skall kunna redas ut. Med väsentlig betydelse avses också betydelsen av hörandet när övrig bevisning bedöms. T.ex. i en lång beviskedja kan en i sig obetydlig iakttagelse ha väsentlig betydelse för bedömningen av bevisningen. I bedömningen skall man också kunna beakta att man redan kan dra nytta av en i 11 § avsedd upptagning av förhöret med personen i fråga. Om en upptagning är tillgänglig och har god kvalitet har separat personligt hörande inte lika ofta väsentlig betydelse för utredningen.

En annan förutsättning skall vara att hörandet sannolikt inte orsakar den hörde sådant lidande eller annat men att detta kan skada honom eller hans utveckling. Utgångspunkten när detta bedöms bör vara frågan om hörande i själva domstolen orsakar lidande eller men. Domstolen skall när den bedömer följderna av hörandet enligt prövning kunna be-

gära utredning av barn- eller familjerådgivningen, en barnpsykiater eller barnskyddsmyndigheterna, och vid behov höra sådana experter. När förutsättningarna bedöms bör man beakta att det i 34 och 34 a § föreslås en möjlighet att höra vittnen eller personer i bevisningssyfte utan att den som hörs är närvarande eller utan att de sinsemellan har synkontakt. Genom ett hörande som görs på ett riktigt sätt enligt denna bestämmelse kan men eller lidande av hörandet minskas.

I allmänhet kallar domstolen ett vittne eller den som skall höras till rätten enbart på begäran av en part utan att domstolen nödvändigtvis på förhand känner till vem som skall kallas. Därför borde man redan i förundersökningen vid behov reda ut hurdan olägenhet hörandet kan åsamka den som skall höras. Då hjälper förundersökningen åklagaren och övriga parter när de bedömer om de lägger fram enbart en bandad berättelse som bevis eller om de begär att personen i fråga skall höras i huvudförhandlingen.

I paragrafens 2 mom. föreslås en bestämmelse om möjligheten att utse en stödperson för den som skall höras enligt 1 mom. Domstolen skall kunna pröva om en stödperson behövs. När en stödperson utses skall i tillämpliga delar iaktas vad som i BRL 2 kap. föreskrivs om stödpersoner som utses för målsägande. Syftet med bestämmelsen är att hörandet skall vara så lätt som möjligt för barnet. Stödpersonen skall vara ett personligt stöd för den som hörs och hjälpa honom i frågor som gäller hörandet. Om ett barn under 15 år hörs som målsägande i bevisningssyfte, skall en stödperson i regel utses. En stödperson skall kunna utses för ett barn, oberoende av i vilken egenskap barnet hörs eller om barnet lägger fram yrkanden i målet eller ej.

Stödpersonen skall kunna vara en vårdnadshavare eller någon annan person som står barnet nära. Även en barnskyddsmyndighet, någon som arbetar på en barn- eller familjerådgivning eller en motsvarande person som arbetar med barn skall kunna vara stödperson.

Enligt den nuvarande lydelsen av 2 mom. skall 1 mom. tillämpas, om den som åberopas till vittne står under allmänt åtal eller dömts till straff för brott som avses i 17 kap.

1 § 1 eller 2 mom., 2 §, 3 § 1 mom., 3 a § 1 mom. eller 5 § 2 mom. strafflagen. Denna bestämmelse upphävs när det nya 2 mom. träder i kraft. Bestämmelsen har sällan tillämpats i praktiken. Avsikten har varit att i bestämmelsen hänvisa till bestämmelser i 17 kap. strafflagen, vilka ursprungligen har gällt olika slags osanna utsagor för vilka den som skall höras har åtalats eller dömts. En person som dömts för osann utsaga kan höras som vittne eller i bevisningssyfte. Bestämmelsen är därför onödig. Att den som hörs gjort sig skyldig till ett sådant brott kan dock ha betydelse när man bedömer tillförlitligheten eller trovärdigheten av hans berättelse.

Enligt förslaget fogas ett nytt 3 mom. till paragrafen, i vilket ingår bestämmelser om förfarandet vid hörande i rätten. Enligt huvudregeln skall domstolen förhöra den som hörs, medan utgångspunkten i 33 § är att parterna sköter förhöret. Avsikten med förfarandet är att säkerställa att förhöret går riktigt till i domstolen. Domstolen kan tillåta att parterna sköter förhöret, om en part eller partens biträde kan göra det på ett naturligt sätt. Om det i ett brottmål är fråga om åklagarens bevisning, kan det ofta vara ändamålsenligt att åklagaren först förhör den som skall höras. Parterna skall alltid ges möjlighet att ställa frågor till den som hörs. Normalt skall frågorna enligt förslaget ställas genom förmedling av domstolen. Ett lämpligt förfarande kunde t.ex. vara att parterna lämnar in frågorna till domstolen före hörandet. En naturlig tillämpning av bestämmelsen kan således förutsätta att förberedelse ordnas på ett ändamålsenligt sätt. Parterna skall dock ha möjlighet att ännu under huvudförhandlingen ställa tillägsfrågor genom domstolens förmedling.

Hörande skall också kunna ske någon annanstans än i rättssalen. Syftet med bestämmelsen är att säkerställa att hörandet sker störningsfritt när någon hörs som är yngre än 15 år eller vars psykiska funktioner är störda. Ett sådant annat ställe kan vara andra rum i domstolsbyggnaden eller också utanför den. Möjligheten att ställa frågor skall garanteras oberoende av var hörandet sker. Vid hörande någon annanstans än i rättssalen skall man i regel iakta normal praxis när det gäller parternas och t.ex. ombuds eller biträdens rätt att

närvara. När arrangemangen för hörandet övervägs kan man också beakta de möjligheter som finns i förslagets 34 och 34 a §.

En förutsättning för förhandling inom stängda dörrar enligt prövning är enligt lagen om offentlighet vid rättegång (945/1984) att en person under 15 år eller en person vars handlingsbehörighet har begränsats blir hörd. Ett barn kan således skyddas också genom att man håller slutet förhandling.

34 §. Ett betydelsefullt sätt att skydda vittnen är möjligheten att höra vittnet vid domstol utan att parterna är närvarande. Denna möjlighet har funnits i rättegångsbalken ända från början. Den nu gällande bestämmelsen i saken finns i 17 kap. 34 § 2 mom. rättegångsbalken. Enligt det nu gällande lagrummet skall ett vittne höras utan att parten är närvarande, om rätten prövar att vittnet i partens närvaro inte av fruktan eller annan orsak ger tillkänna vad vittnet vet i saken eller om en part stör vittnet i hans berättelse eller försöker förvilla honom. Därefter skall vittnets berättelse läsas upp för parten och denne har rätt att ställa frågor till vittnet på det sätt som sägs i 33 § 2 mom. Motsvarande bestämmelser gäller vid sidan av egentliga vittnen även för sakkunniga (RB 17:51.1) och för parter när de hörs under sanningsförsäkran (RB 17:65). Däremot förefaller det som om det i rättegångsbalken saknas en uttrycklig bestämmelse om att en part kan höras fritt i bevisningssyfte utan att den andra parten är närvarande. I praxis har visserligen någon gång även en målsägande hörts utan att den åtalade har varit närvarande.

I praxis vid tillämpningen av den nu gällande lagen har det varit oklart hur vittnesförhör skall gå till i de situationer paragrafen avser. Alltid har det inte varit klart om vittnet i förfarandet enligt den nu gällande paragrafen trots allt till slut hamnar ansikte mot ansikte med parten. Lagrummets ordalydelse har ibland ansetts innebära att parten får framställa sina frågor direkt till vittnet utan mellanhänder.

Finland ratificerade Europarådets konvention om mänskliga rättigheter år 1990. Nya bestämmelser som understryker omedelbarhetsprincipen och parternas rätt att ställa frågor har trätt i kraft på 1990-talet. Också dessa förändringar har förstärkt tolkningen att ett

vittne inte i längden ens i en risksituation kan ge sin vittnesberättelse helt utan att parten är närvarande.

Omedelbarhetsprincipen och den åtalades rätt att ställa frågor kan dock förverkligas också i en situation där vittnet och parten inte är samtidigt närvarande i rättssalen. Det mest praktiska och lättaste sättet att höra ett vittne är naturligtvis att vittnet och parterna är samtidigt närvarande vid sammanträdet. Då kan frågorna ställas och besvaras på ett okomplicerat sätt och hörandet kan genomföras snabbt och enkelt. Det är dock inte alltid, t.ex. i de undantagsfall där vittnet har anledning att för egen eller en familjemedlems del vara rädd för hot mot liv eller hälsa på grund av sin vittnesutsaga, möjligt att genomföra ett sådant normalt vittnesförhör där alla parter är närvarande.

Av de skäl som nämns ovan föreslås det att i paragrafen tas in bestämmelser om hörande vid domstol utan att en part är närvarande. I paragrafens 1 mom. föreslås bestämmelser om förutsättningarna för detta särskilda förfarande. Enligt förslaget skall ett vittne, och även andra som hörs i bevisningssyfte, samt målsäganden kunna höras i huvudförhandlingen utan att en part är närvarande. Den personkrets på vilken förfarandet skall kunna tillämpas är vidare än för närvarande. Som det redan tidigare konstaterades kan enligt gällande lag endast vittnen höras utan att en part är närvarande. Med stöd av hänvisningsbestämmelserna kan den nuvarande bestämmelsen dessutom tillämpas på sakkunniga och parter som hörs under sanningsförsäkran. Behovet att skydda någon beror dock inte på i vilken processuell roll han hörs i bevisningssyfte. Också personer som står utanför vittnesrollen är ofta på samma sätt avgörande informationskällor i rättegången och även de borde fritt kunna berätta vad de vet utan yttre påtryckning eller hot. T.ex. i brottmål kan den åtalade ofta i praktiken hota en målsägande. Det är inte heller i brottmål sällsynt att personer som är delaktiga i samma brott eller som är medgärningsmän berättar om vad de andra har gjort och dessa berättelser kan medföra konkret fara i form av hämnd. Det föreslås således att tillämpningsområdet för paragrafen utvidgas till att gälla alla som hörs i bevisningssyfte samt målsäganden.

Förslaget innehåller villkoren för att någon skall kunna höras utan att en part är närvarande. Villkoren är tre situationer, som nämns i 1 mom. 1-3 punkten. Ett gemensamt villkor för alla punkter är att domstolen prövar att det är lämpligt att inleda förfarandet. Fastän således de kriterier som nämns i de olika punkterna skulle uppfyllas, har domstolen ytterligare prövningsrätt i det enskilda fallet om det särskilda förfarandet skall inledas. När lämplighetsprövningen görs skall domstolen i sista hand väga situationen i dess helhet. Hurdant hot föreligger, hur viktigt vittne är det fråga om, hur tillförlitlig är vittnets berättelse och hur kan man tillräckligt garantera rättigheterna för den part som eventuellt måste avlägsna sig från rättssalen är frågor som kan beaktas i lämplighetsprövningen.

Enligt den föreslagna 1 mom. 1 punkten kan en person höras utan att en part är närvarande, om det behövs för att den som skall höras, eller någon som står i ett sådant förhållande till denne som nämns i 15 kap. 10 § 2 mom. strafflagen (39/1889), skall kunna skyddas för hot mot liv eller hälsa. Den personkrets som föreslås skyddad består för det första av den som hörs. Han skall kunna skyddas genom det förfarande som avses i lagrummet oberoende av i vilken roll han hörs. Som det konstaterades ovan är det inte ändamålsenligt att åtgärderna för vittneskydd begränsas enbart till personer som har rollen av vittne. Också parterna själva, sakkunniga och t.ex. medgärningsmän som hörs i målet kan ha behov av skydd.

Utöver detta föreslås det att också närstående personer till den som hörs skall kunna skyddas på detta sätt. Hot mot vittnen eller personer som skall höras i rättegång kan i praktiken gå till också så att det inte är den hörde själv utan t.ex. hans familjemedlemmar som hotas. Detta har beaktats i den föreslagna bestämmelsen. Ett hot kan också vara sådant att någon säger åt den som skall höras att det går illa för hans familj, om han berättar vad han vet om en händelse. Den som skall skyddas behöver således inte nödvändigtvis ens vara närvarande vid rättegångstillfället.

Kretsen av de närstående som skall skyddas föreslås här bli konsekvent avgränsad på

samma sätt som är fallet i 15 kap. 9 § strafflagen, där det finns en straffbestämmelse för hot mot den som skall höras i rättegång. Straffbart hot mot den som skall höras i rättegång är inte bara att den som skall höras hotas utan också att vissa närstående hotas. Till den skyddade kretsen enligt 15 kap. 10 § 2 mom. strafflagen hör den hördes make, syskon eller släkting i rätt upp- eller nedstigande led, liksom även personer som bor i gemensamt hushåll med honom eller som annars är närstående på grund av ett med dessa jämförbart personligt förhållande.

Ett villkor enligt förslaget är att det måste föreligga ett hot mot liv eller hälsa. Avsikten är att det måste finnas en konkret anledning till skyddsbehovet. Att uppträda som vittne i en rättegång är inte närmelsevis alltid en särskilt angenäm uppgift för vittnet självt. Vittnet måste berätta om sådant som parterna tvistar om och de har kanske en annan uppfattning om händelseförloppet än vittnet. Vittnet måste å andra sidan tala sanning och vittnets berättelse har ofta den mest avgörande betydelsen för utgången i målet. Av dessa orsaker kan man inte göra det möjligt för vittnet att bli hörd utan att parterna är närvarande enbart för att vittnet har en obefogad otrygghetskänsla eller av bekvämlighetsskäl. Å andra sidan skall inget orimligt krav på bevisning i detta hänseende ställas på den som skall höras. En motiverad och trovärdig berättelse om hotet skall i praktiken ofta räcka.

Om det finns flera parter i ett mål och hot mot ett vittne eller någon som skall höras i bevisningssyfte kommer endast från en viss eller några särskilda personer, kan det vara fullt tillräckligt att endast denna eller dessa personer inte är närvarande när den som hotas hörs. De andra parterna kan nog vara närvarande.

Enligt 1 mom. 2 punkten kan en person höras utan att en part är närvarande, om det behövs för att den som skall höras annars skulle låta bli att berätta vad han vet om saken. Detta förslag motsvarar till innehållet den nu gällande bestämmelsen. Med detta har avsetts t.ex. situationen att den som skall höras är beroende av den ena av två parter och att denna parts närvaro således kan påverka den hördes berättelse. Även ett barn eller andra i

21 § avsedda personer skall kunna höras på det sätt som avses i 34 § utan att en part är närvarande.

Också 1 mom. 3 punkten motsvarar nu gällande bestämmelser. Enligt den kan en person höras utan att en part är närvarande också om det behövs för att en part stör eller försöker vilseleda den som skall höras medan han talar. Behovet av ett sådant lagrum är fortfarande uppenbart. Om en part inte ger den som skall höras ro att berätta vad han har att säga, skall parten visas ut från salen medan hörandet pågår. För tydlighetens skull bör detta föreskrivas i lag.

Eftersom det med stöd av lagrummet är möjligt att höra en person utan att en part alls är närvarande, är det också möjligt att med stöd av lagrummet ha lindrigare förfaranden. Ibland kan det t.ex. vara tillräckligt att synkontakt mellan den som hörs och en part förhindras fastän båda är samtidigt närvarande i rättssalen. Då kan man använda t.ex. ett draperi eller en mellanvägg.

Enligt det föreslagna 2 mom. skall parterna ges möjlighet att ställa frågor till den som skall höras. Rätten att ställa frågor kan ordnas på flera olika sätt och beroende på situationen. Ett vanligt förfarande kan vara att en part, t.ex. svaranden i ett brottmål, avlägsnas från salen medan vittnesförhöret pågår. När vittnet hörs i rättssalen kan svaranden i mån av möjlighet få möjlighet att med tekniska hjälpmedel se eller höra vad som sker i rättssalen. Detta kan ske t.ex. med en videolänk eller en högtalare, med vilken svaranden kan lyssna på vittnesförhöret. Om det inte finns några tekniska hjälpmedel, kan man för en part som inte varit närvarande i salen efter förhöret referera innehållet i berättelsen eller höra och/eller se på upptagningen. Efter detta kan den part som inte varit inne i salen ställa de frågor som han önskar att skall ställas till den hörde. Därefter upprepas utvisningen från salen. De frågor som svaranden önskar kan ställas till den hörde av antingen svarandens ombud eller t.ex. av ordföranden. På det sättet befinner sig parten och den som skall höras turvis i salen, och de behöver inte alls höras så att säga ansikte mot ansikte.

Om den som skall avlägsna sig från salen har ett ombud, behöver ombudet i allmänhet inte avlägsna sig medan vittnet hörs. Då kan

han genast när det är svarandens tur ställa de frågor till vittnet som han anser behövliga. Även om den part som avlägsnats från salen skulle ha haft ett ombud inne i salen medan vittnet hörs, måste också parten själv ges möjlighet att ställa ytterligare frågor till den hörde.

Enligt det föreslagna 3 mom. kan vittnen eller andra höras utan att allmänheten är närvarande enligt vad som föreskrivs i lagen om offentlighet vid rättegång (945/1984). Denna bestämmelse motsvarar i hög grad gällande RB 17 kap. 34 § 1 mom. Nytt också för denna bestämmelse är att tillämpningsområdet utvidgats till att gälla inte bara vittnen utan också andra som hörs i rättegång. Bestämmelsen gäller inte mottagande av bevisning i en parts frånvaro, utan det är fråga om att begränsa allmänhetens närvaro när någon hörs i rätten. De egentliga materiella bestämmelserna om förutsättningarna för att avlägsna allmänheten eller en del av den ur rättssalen medan någon hörs finns i lagen om offentlighet vid rättegång. Den föreslagna bestämmelsen i 3 mom., liksom den nu gällande bestämmelsen i RB 17 kap. 34 § 1 mom., är endast en hänvisning till lagen om offentlighet vid rättegång och reglerar inte i sig förutsättningarna för när förfarandet kan vidtas. Som det konstaterades i den allmänna motiveringen har kommissionen för offentlighet vid rättegång föreslagit att lagen om offentlighet vid rättegång skall revideras i sin helhet och i det sammanhanget kommer också förutsättningarna för hörande utan att allmänheten är närvarande att ändras. Enligt kommissionens förslag skall närvaron kunna begränsas t.ex. om det behövs för att för hot mot liv eller hälsa skydda ett vittne, någon annan som hörs eller en part eller någon som står i ett sådant förhållande till denne som avses i SL 25 kap. 10 § 2 mom. Ur systematisk synvinkel hör bestämmelserna om hörande utan att allmänheten är närvarande bättre hemma i lagen om offentlighet vid rättegång än i rättegångsbalkens bestämmelser om bevisning. Det är dock ändamålsenligt att det fortfarande finns en hänvisning i 17 kap. rättegångsbalken.

34 a §. I lagen finns för närvarande inte några uttryckliga bestämmelser om att man i huvudförhandling kunde ta emot bevisning

enbart med användande av tekniska hjälpmedel så att den som hörs inte själv är personligen närvarande i rättssalen. I den nya 17 kap. 34 a § föreslås bestämmelser om detta. Enligt förslaget skall vittnen, andra som skall höras i bevisningssyfte eller målsäganden, på villkor som närmare bestäms i förslaget, kunna höras vid huvudförhandlingen utan att de är personligen närvarande, med anlitande av videokonferens eller någon annan lämplig teknisk dataöverföring där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan höra och se varandra. Det föreslås att målsäganden nämns uttryckligen, eftersom målsäganden skall kunna höras med teknisk förmedling också annars än i bevisningssyfte. Målsäganden skall t.ex. när villkoren i det föreslagna lagrummet uppfylls kunna klarlägga grunderna för sitt skadeståndsyrkande med anlitande av den nya metoden. Lagrummet skall gälla såväl tvistemål och ansökningsärenden som brottmål.

Bevisning som avses i det nya lagrummet skall lagras på det sätt som sägs i RB 22 kap. 6 §.

Förslaget innehåller villkoren för att en person skall kunna höras med användning av tekniska hjälpmedel. Det finns fyra olika situationer, vilka regleras i 1 mom. 1-4 punkten. Ett gemensamt villkor i alla punkter är att domstolen prövar att det är lämpligt att inleda förfarandet. Således skall domstolen ytterligare ha prövningsrätt i det enskilda fallet huruvida det särskilda förfarandet skall tillämpas, även om kriterierna i de olika punkterna skulle uppfyllas. När domstolen prövar lämpligheten skall den i sista hand avväga situationen i dess helhet. Vittnets betydelse, vittnesberättelsens tillförlitlighet och frågan om hur partens rättigheter kan tillgodoses tillräckligt väl i det enskilda fallet är frågor som kan beaktas i lämplighetsprövningen.

I samtliga fall skall sådant hörande som avses i paragrafen i övrigt ordnas normalt i domstolen. Så skall t.ex. alla parter ha möjlighet att höra och se den person som hörs i bevisningssyfte och att ställa frågor till honom på samma sätt som om den som skall höras vore personligen närvarande i domstolen.

Likaså skall den hördes ställning i fråga om rättigheter och skyldigheter vara densamma

som om han skulle vara personligen närvarande i rätten. T.ex. ansvaret för osann utsaga i domstolen skall också vara tillämpligt i en situation där bevisningen har tagits emot i domstolen med hjälp av de tekniska hjälpmedel som avses i lagrummet. För att säkerställa detta föreslås i 15 kap. 1 § strafflagen en bestämmelse, enligt vilken ifrågavarande bestämmelser i strafflagen skall tillämpas också när en person hörs i huvudförhandling med användning av videokonferens eller telefon utan att han är personligen närvarande. Bestämmelserna om arvoden till vittnen och sakkunniga skall också i tillämpliga delar gälla en situation där bevisning tagits emot med de nya metoderna. Visserligen orsakas vittnena i dessa situationer inte lika regelmässigt kostnader.

Avsikten är att när man i praktiken använder videokonferens skall den som hörs vanligen gå till den domstol som är närmast honom för att höras där det finns apparater för ändamålet. Om parterna å andra sidan har möjlighet att ställa apparatur till förfogande, skall det också vara möjligt att den används i videokonferensen.

Om ett vittne eller någon annan som hörs i bevisningssyfte har förhört med hjälp av de föreslagna tekniska hjälpmedlen, behöver han vanligen inte längre höras på nytt personligen. I praktiken kan det dock i något fall visa sig att den nya metoden inte lyckas på avsett sätt eller att bevisningen t.ex. visar sig vara sådan att den som hörts än en gång särskilt måste höras personligen.

Enligt den föreslagna 1 mom. 1 punkten är det ett villkor att den som skall höras inte kan närvara personligen vid huvudförhandlingen till följd av sjukdom eller av andra skäl eller att personlig närvaro vid huvudförhandlingen skulle orsaka oskäliga kostnader eller oskälig olägenhet i relation till betydelsen av beviset.

För närvarande finns det i lagen bestämmelser om när ett vittne eller någon annan kan höras vid sidan av huvudförhandlingen. En av dessa bestämmelser är RB 17 kap. 41, enligt vilken domstolen kan bestämma att ett vittne skall höras utom huvudförhandlingen, om vittnet på grund av sjukdom eller av något annat skäl inte kan inställa sig eller om kostnaderna för eller olägenheterna av att vittnet inställer sig är oskäliga i förhållande

till vittnesmålets betydelse. Kan vittnet på grund av sjukdom inte höras vid domstolen, får förhöret ske hos honom, t.ex. hemma eller på ett sjukhus. Om det för att utreda saken är synnerligen viktigt, får målet då också behandlas i övrigt. Lagen föreskriver vidare att ett bevis som har upptagits utom huvudförhandlingen skall tas upp på nytt vid huvudförhandlingen, om det inte finns något hinder för detta och något annat inte följer av RB 17 kap. 7 § (RB 17:8 e).

Då det på vissa villkor är möjligt att ta emot bevis utom huvudförhandlingen, finns det inte skäl att förbjuda att man i huvudförhandlingen tar emot bevis i liknande situationer med tekniska hjälpmedel. Det föreslås därför att man i situationer som avses i nuvarande RB 17 kap. 41 § skall kunna ta emot bevisning även med användning av videokonferens eller annan lämplig teknisk informationsförmedling, där de som deltar i sammanträdet har ljud- och synkontakt sinsemellan. Situationerna som avses i lagrummet är av två slag. Det första är då det är fråga om att ett vittne eller någon annan som skall höras inte personligen kan infinna sig till huvudförhandlingen i rätten. Det är således fråga om ett faktiskt hinder att komma personligen till platsen. Förhindret att komma personligen till huvudförhandlingen kan bero på sjukdom eller något annat skäl. Som andra skäl kan man godta skäl som är jämförbara med laga hinder. Ett skäl kan undantagsvis också vara att vittnet bor mycket långt borta från den domstol där målet handläggs. Det är fråga om faktiska hinder, som vanligen kan konstateras utan ändamålsenlighetsprövning. En lindrig sjukdom eller ett sedvanligt arbetshinder är inte i sig en tillräcklig grund för att tillämpa 1 punkten.

Den andra föreslagna grunden är en situation där det är fråga om att tillämpa relativitetsprincipen. Om det med hänsyn till vittnesmålets betydelse skulle uppstå oskäligen kostnader eller oskäligen olägenhet av att den som skall höras infinner sig personligen till huvudförhandlingen i rätten, skall det vara möjligt att använda tekniska hjälpmedel vid hörandet. Idén är att fördelarna av personligt hörande skall ställas mot nackdelarna. Vid avvägningen skall man beakta bevisets betydelse i målet. I motiven till regeringens pro-

position (RP 15/1990 rd. s. 114) till RB 17 kap. 41 § 1 mom., som har motsvarande ordalydelse, konstaterades det att frågan om kostnaderna är oskäligen skall bedömas i relation till vilken betydelse omedelbar bevisning och därmed uppnådd tillförlitligare bevisprövning har i den fråga i vilken det är tänkt att vittnet skall höras. Fastän bevisningens omedelbarhet förverkligas bättre i en videokonferens än i bevisning utom huvudförhandlingen, har detta som sades i motiven till RB 17 kap. 41 § 1 mom. betydelse också för tolkningen av det nya lagrummet. Att en ytterst viktig arbetsuppgift blir ogjord till följd av att någon infinner sig till huvudförhandlingen kan i sin tur vara en sådan oskäligen olägenhet som avses i lagrummet.

Enligt 1 mom. 2 punkten är det en förutsättning att trovärdigheten av den hördes berättelse kan bedömas tillförlitligt utan att han är personligen närvarande vid huvudförhandlingen. Det är klart att omedelbart hörande av ett vittne i domstolen ger domstolen de bästa möjligheterna att bedöma trovärdigheten av hans berättelse. Att bedöma trovärdigheten av muntlig bevisning är inte alltid en särskilt svår uppgift och därför kan man i dessa situationer ibland avvika från den absoluta principen om omedelbar bevisning. Så är det t.ex. i situationer där sakkunniga hörs eller där s.k. sakkunnigvittnen hörs i frågor som inte är särskilt belastade av trovärdighetsproblem. I sista hand blir det beroende av domstolens prövning när den anser att den tillförlitligt kan bedöma berättelsens trovärdighet utan att den som hörs är personligen närvarande.

I en videokonferens kan en person höras så att situationen i hög grad är likadan som när personen hörs direkt i huvudförhandlingen i rätten. Givetvis kan kvaliteten på den teknik som används inverka på detta. I en videokonferens förverkligas i varje fall både muntlighets- och omedelbarhetsprincipen i hög grad. En videokonferens skulle således kunna komma på fråga oftare än en sådan telefonkonferens som avses nedan i 3 mom.

Enligt 1 mom. 3 punkten är det ett villkor att förfarandet behövs, för att den som skall höras, eller någon som står i ett sådant förhållande till denne som avses i 15 kap. 10 § 2 mom. strafflagen, skall kunna skyddas för hot mot liv eller hälsa. På motsvarande sätt

som föreslogs ovan i samband med 34 § skall hörande med tekniska hjälpmedel kunna ske också av den anledningen att vittnet behöver skyddas. Också t.ex. med en videokonferens kan man undvika att vittnet så att säga ställs ansikte mot ansikte med en person som eventuellt hotar honom. Bevisning med förmedling av tekniska hjälpmedel för att skydda vittnet skall vara möjlig på samma villkor som bevisning skall kunna ske enligt RB 34 kap. 1 mom. 1 punkten utan att en part är närvarande.

Enligt 1 mom. 4 punkten är det ett villkor att den som skall höras är yngre än 15 år eller att hans psykiska funktioner är störda. I dessa fall är det inte sagt att hörande alls kan ske i rätten och därför har det ovan föreslagits ett nytt 11 § 2 mom., som gör det möjligt att använda en upptagning av en här avsedd persons förhørsberättelse som bevis. Det får dock inte heller vara uteslutet att en person som är yngre än 15 år eller vars psykiska funktioner är störda skall kunna höras i rätten via videokonferens eller med någon motsvarande tekniskt informationsförmedling. Det är möjligt att man med hjälp av tekniska hjälpmedel kan ordna ett hörande av sådana personer som avses i paragrafen så, att hörandet inte orsakar onödigt olägenhet. Eftersom ett hörande av personer som avses i lagrummet kan ha en mycket avgörande betydelse i målet, finns det behov av att lagstiftningen innehåller olika alternativa sätt att höra dem.

I paragrafens 2 mom. föreslås för tydlighetens skull en bestämmelse om att parterna skall ges möjlighet att ställa frågor till den som höras. Även om hörandet skulle ske som videokonferens eller med någon annan teknisk informationsförmedling, skall hörandet också i övrigt ske med normalt förfarande enligt bestämmelserna i 17 kap. om hörande.

I paragrafens 3 mom. föreslås en bestämmelse, enligt vilken också telefon kan användas i fall som avses i 1 mom. 1 och 2 punkten. Som det konstaterades ovan är det en grundläggande förutsättning enligt 1 mom. att man med tekniska hjälpmedel kan skapa en sådan kontakt till den som skall höras att de som deltar i sammanträdet kan både tala med och se varandra. Detta förutsätter att s.k. videokonferens kan ordnas. Detta är motive-

rat av den anledningen att omedelbarhetsprincipen förverkligas bättre i en videokonferens. Genom den kan man bättre göra iakttagelser inte bara om ljudet utan också om den hördes yttre framtoning, hans uttryck och gester. Då kan man också bättre och oftare bedöma berättelsens trovärdighet, fastän den som höras inte är personligen närvarande i rätten.

Det är dock inte alltid tekniskt möjligt att ordna en videokonferens, och även om apparaterna är i bruk, kan det också vara svårt att i praktiken ordna en konferens. Alltid är det inte heller nödvändigt, t.ex. för att bedöma berättelsens trovärdighet, att få bildkontakt med den som skall höras.

Det föreslås därför att det i situationer som avses i den ovan nämnda 1 punkten, dvs. om den som skall höras inte till följd av sjukdom eller något annat skäl kan infinna sig personligen till huvudförhandlingen eller om personlig närvaro skulle medföra oskäliga kostnader eller oskälig olägenhet i förhållande till bevisningens betydelse, så kan hörande även ske per telefon. Hörande per telefon skall likaså vara tillåtet i situationer som avses i den ovan nämnda 2 punkten, dvs. om trovärdigheten av den hördes berättelse tillförlitligt kan bedömas utan att han är personligen närvarande i huvudförhandlingen. Också i dessa situationer är det ett villkor att domstolen finner att förfarandet är lämpligt i saken.

Beträffande telefonförhör kan man inte egentligen längre tala om ordentlig omedelbarhet i bevisningen. Till följd av domstolarnas lämplighetsprövning kommer därför möjligheterna att använda telefonförhör i praktiken att vara betydligt mindre än att använda videokonferens. Möjligheterna att vid telefonförhör bedöma vittnets trovärdighet är i praktiken obefintliga. Därför skall telefonförhör i praktiken kunna användas främst enbart i situationer där det inte är fråga om vittnets tillförlitlighet. Om ett vittne eller någon annan som skall höras och det eventuellt kommer att uppstå tvister om bedömningen av berättelsens tillförlitlighet, är telefonförhör inte ett lämpligt sätt. Därför skall domstolen innan telefonförhör verkställs ge parterna möjlighet att uttala sin uppfattning om telefonförhör kan tillämpas i situationen i fråga.

I praktiken kan enbart telefonhörande komma på fråga t.ex. när sakkunniga eller s.k. sakkunnigvittnen, såsom rättsläkare, hörs. Telefonförhör passar i många fall bra också när sådana experter hörs som tidigare har lämnat skriftliga yttranden, t.ex. en läkare som tidigare gett ett skriftligt utlåtande. Också när frågor om smärre detaljer måste ställas till ett vittne eller t.ex. till någon som hörs i bevisningssyfte, kan detta väl ske per telefon. Likaså kan också hörande av poliser i vissa fall komma i fråga.

Om det sedan när själva telefonförhöret sker visar sig att berättelsen inte kan bedömas tillförlitligt utan att den hörde är närvarande, bör telefonförhöret avbrytas och personen i fråga höras på nytt personligen i huvudförhandlingen.

Också hörande per telefon skall enligt den kontradiktoriska principen ordnas så att alla som deltar i sammanträdet kan höra de frågor som ställs och svar som ges. Dessutom skall de som deltar i sammanträdet ha möjlighet och rätt att ställa frågor till den som hörs. Att man använder telefon betyder således inte att man ordnar en telefonförhandling eller ett telefonmöte (en s.k. telefonkonferens). Principerna för rättegångens offentlighet förutsätter å sin sida att allmänheten, om sådan är närvarande vid huvudförhandlingen, skall ha möjlighet att höra telefonförhöret.

Eftersom hörande per telefon i praktiken innebär att man hör endast sådana vittnen, eller andra personer som skall höras i bevisningssyfte, vilkas trovärdighet inte behöver bedömas, skall det inte vara ett villkor för hörandet att den som skall höras måste infinna sig på en bestämd plats, t.ex. en myndighet, för att förhöret skall kunna verkställas. Således kan den som hörs befinna sig var som helst, t.ex. hemma eller på sin arbetsplats.

Bestämmelserna i 34 § avser enbart den situation där den som skall höras befinner sig i Finland. Om den som skall höras inte befinner sig inom Finlands gränser eller på en plats till vilken finsk lagstiftningsbehörighet utsträcker sig, måste man för att kunna höra honom vid en finsk domstol ty sig till internationell rättshjälp. Detta framgår bl.a. av den nuvarande RB 17 kap. 11 a §, där det konstateras att det finns separata bestämmel-

ser om mottagande av bevis utomlands.

Fastän det enligt finsk rätt blir möjligt att använda telefon- och videokonferensbevisning, förutsätts det för förhör där den som hörs befinner sig i en annan stat dock alltid att staten i fråga medverkar eller godkänner åtgärden. Ett sådant godkännande kan föreligga, men det går inte att ensidigt med finsk lagstiftning påverka saken. Det är fråga om en åtgärd som gäller den statens suveränitet eller åtminstone är det den statens egen sak att besluta om den anser att förhör som sker inom dess territorium rör dess suveränitet. En finsk domstol har inte enbart med stöd av inhemsk lag behörighet i en annan stat. Bestämmelser om eventuell användning av telefon- eller videokonferens direkt genom försorg av den mottagande domstolen finns i rådets förordning (EG) nr 1206/2001 om samarbete mellan medlemsstaternas domstolar angående mottagande av bevis i civil- och handelsrättsliga ärenden. Denna förordning träder fullt i kraft, dvs. den tillämpas från den 1 januari 2004. Beträffande brottmål finns bestämmelserna om video- och telefonkonferens dessutom t.ex. i den ännu inte ratificerade konventionen av den 29 maj 2000 om ömsesidig rättshjälp i brottmål mellan medlemsstaterna i Europeiska unionen (Europeiska gemenskapernas officiella tidning C 197, 12.7.2000, s. 1). En regeringsproposition med förslag till lag om ikraftsättande av de bestämmelser i konventionen som hör till området för lagstiftningen har överlämnats till riksdagen.

51 §. I paragrafen om hörande av sakkunniga föreslås behövliga hänvisningar till de nya föreslagna bestämmelserna.

65 §. I paragrafen om hörande av part under sanningsförsäkran föreslås på motsvarande sätt hänvisningar till de nya föreslagna bestämmelserna.

28 kap. Brådskanie behandling

Allmänt. Av skäl som nämndes i den allmänna motiveringen föreslås att till rättegångsbalken fogas bestämmelser om att ett mål eller ärende kan förklaras brådskanie. Det är fråga om ett nytt institut och det föreslås att bestämmelserna om förutsättningarna för att nyttja detta och om det förfarande som

skall iakttas tas in i gällande RB 28 kap. Samtidigt upphävs de redan föråldrade bestämmelserna om domsbrott i gällande RB 28 kap. Avsikten är att en part i undantagsfall, genom att lägga fram grunder för sin ansökan, på ansökan skall kunna få sitt mål eller ärende behandlat i brådskanie ordning. Förfarandet skall vara enkelt och skriftligt.

1 §. I den föreslagna paragrafen finns en grundläggande bestämmelse om brådskanieförklaring av ett mål eller ärende. De föreslagna nya bestämmelserna skall göra det möjligt för en part att på begäran, på grund av ärendets synnerligen brådskanie natur eller på grund av en särskild brådskanie aspekt som hänför sig till ärendet eller till parten själv, kunna få målet eller ärendet förklarat brådskanie.

Enligt förslaget skall domstolen på yrkande av en part besluta att ett mål eller ärende förklaras brådskanie, om det finns vägande skäl att behandla det före andra ärenden som behandlas vid domstolen. Vilken part som helst i målet skall kunna anhänga om att målet förklaras brådskanie, således kan också åklagaren begära att målet förklaras brådskanie. Däremot kan de utomstående som har anknytning till rättegångssaken, som t.ex. vittnen, även om de har intressen av att få målet behandlat i brådskanie ordning, inte göra en sådan ansökan. Inte heller skall en part, som inte i övrigt använder sin rätt att yttra sig i saken, kunna ansöka om att målet behandlas i brådskanie ordning.

Ett avgörande om att förklara ett ärende brådskanie skall inte kunna fattas på tjänstens vägnar, utan kräver alltid ett yrkande av en part om detta. Domstolen kan inte alltid på tjänstens vägnar veta vilken betydelse ett visst mål har för den enskilde parten. Endast parterna kan närmare känna till om det finns synpunkter i ett visst enskilt fall som för deras del gör att saken är brådskanie. Därför skall parten i sin ansökan presentera skälen till att målet bör behandlas snabbare än vanligt. I annat fall kan man inte rimligen förvänta sig att målet särbehandlas. Å andra sidan är det naturligtvis också domstolens sak att på tjänstens vägnar se till att ärendena behandlas utan obefogat dröjsmål också i sådana situationer där det inte har gjorts någon ansökan om brådskaniebehandling. Detta

krav följer av grundlagen och internationella konventioner om mänskliga rättigheter som är förpliktande för Finland.

Som förutsättning enligt lag för att ett mål eller ärende förklaras brådskanie föreslås att det skall föreligga vägande skäl att målet behandlas i domstolen före andra ärenden. Ett vägande skäl som en part har framställt skall bedömas enligt de kriterier som enligt förslaget införs i lagen. Vid en bedömning av vägande skäl föreslås att man beaktar målets särskilda betydelse för parten, att ett eventuellt dröjsmål kan orsaka synnerlig skada eller olägenhet, sakens natur och också andra grunder som har framställts för brådskanieförklaring.

Vissa ärenden har i praktiken olika grader av betydelse för olika personer eller sammanslutningar. Avsikten är inte att hänsyn endast tas till ett visst ärendes art eller allmänna natur när dess betydelse avgörs, utan att tyngdpunkten vid prövningen skall ligga vid det enskilda fallets betydelse för den part som ansöker om att det förklaras brådskanie. Det är emellertid naturligt att också måltypen har betydelse i saken. T.ex. är det lättare att anse att frågor som gäller hälsa eller annars har anknytning till person har sådan särskild betydelse för en part att det kan anses finnas vägande skäl för att förklara ärendet brådskanie. Likaså kan t.ex. tvister som gäller arbete eller boende ha särskild betydelse för en part. När det gäller brottmål kan det sägas att grövre brott har större betydelse för parterna än mindre grova. De kriterier som lägger vikt vid sakens betydelse leder till att det i allmänhet inte kommer på fråga att förklara alldeles obetydliga saker brådskanie.

När mål dröjer länge i domstolen följer i allmänhet alltid något slag av skada eller olägenhet för parterna. Så kan man åtminstone i efterskott säga att det är för den part som till slut vinner målet. Emellertid följer också olika slag av skador och olägenhet för parterna när olika slags mål dröjer i domstolen. Det finns mål där ett dröjsmål i allmänhet inte i nämnvärd grad leder till olägenhet, medan dröjsmål i andra mål kan ha ödesdigra verkningar för parterna. Naturligtvis har dröjsmålets längd också betydelse. Synnerlig skada eller olägenhet till följd av dröjsmål skall beaktas vid en bedömning av om vä-

gande skäl föreligger.

När man prövar om vägande skäl föreligger skall också de andra grunderna som anförts för bråds kandeförklaring beaktas. En sådan annan grund kan t.ex. vara att behandlingen av målet redan har dröjt länge. I första hand skall beaktas hur länge målets domstolsskede redan har pågått. För varje enskilt fall kan vid prövningen beaktas också t.ex. att förundersökningen eller åtalsprövningen i saken tagit lång tid. Bråds kandeförklaring skall förutsätta att en helhetsprövning av ansökan sker i domstolen utgående från de anförda grunderna.

I praktiken skall bråds kandeförklaring förutsätta att behandlingen av målet överhuvudtaget kan ta lång tid. Om behandlingen av målet i domstolen i fråga också i övrigt tar bara 3–6 månader, föreligger ingen grund för att förklara det bråds kande. I praktiken är grunderna för bråds kandeförklaring snarare för handen, om behandlingen av målet i ett tidigare skede redan har dröjt länge. T.ex. om behandlingen av målet i tingsrätten har tagit lång tid, är det lättare att finna grunder för att behandla målet i bråds kande ordning i hovrätten. Likaså finns det ofta grunder för en snabb tingsrättsbehandling, om förundersökningen eller åtalsprövningen har dröjt längre än normalt.

Även om man kan yrka att ett mål eller ärende förklaras bråds kande redan under domstolsbehandlingen i första instans, kan man yrka att saken förklaras bråds kande separat i besvärsskedet, om t.ex. situationen på grund av sakens bråds kande natur har aktualiserats första gången i hovrätten. För att ett mål eller ärende som förklarats bråds kande redan i tingsrätten skall förklaras bråds kande också i hovrätten, måste detta särskilt begäras, om en part fortfarande anser att saken kräver bråds kande behandling också i högre instans. Detta beror på att man i denna proposition har stannat för att en bråds kandeförklaring skall vara i kraft endast för varje enskild instans (se RB 28:5 mom. 2 i förslaget).

Det är också möjligt att bråds kandeförklaring begärs för en delfråga i saken. En sådan delfråga kan vara t.ex. behandlingen av en processinvändning eller behandlingen i besvärinstansen av ett beslut med anledning av en sådan invändning.

2 §. Det förelås att i paragrafen förs in nya bestämmelser om formen och innehållet hos en ansökan om bråds kandeförklaring. En part, som yrkar att ett mål eller ärende förklaras bråds kande, skall till den domstol som behandlar huvudsaken lämna en skriftlig ansökan om detta.

Enligt förslaget skall beslut fattas av den domstol som behandlar huvudsaken. Målet skall redan vara anhängigt när ansökan om att förklara det bråds kande görs. Ansökan om bråds kandeförklaring kan emellertid göras genast när talan väcks. En part skall inte behöva vänta att behandlingen av målet enligt hans uppfattning redan har dröjt, innan har gör sin ansökan. Målet kan redan från början vara ytterst bråds kande och av denna orsak är det inte ändamålsenligt att ställa som krav för ansökan att behandlingen av målet vid domstolen redan har fördröjts. En ansökan om bråds kandeförklaring skall alltså inte förutsätta att en part klandrar den långsamma behandlingen av målet i domstolen i fråga. Efter att tingsrättens avgörande i huvudsaken har avkunnats eller givits skall bedömningen av hur bråds kande saken är ankomma på hovrätten. En ansökan om bråds kandeförklaring som gjorts efter den tidpunkten skall därför tillställas hovrätten för avgörande.

Ansökan skall ske skriftligen. Enbart en muntlig begäran om att domstolen skall påskynda behandlingen innebär inte att domstolen behöver ta ställning till hur bråds kande målet är och fatta beslut om det. Formkravet i fråga om att ansökan skall vara skriftlig förtydligar och förenklar också behandlingen av frågan om målet är bråds kande i domstolen. Avsikten är att frågan om bråds kandeförklaring skall kunna lösas genom ett så enkelt förfarande som möjligt och snabbt. Det är inte ändamålsenligt att belasta domstolarna med behandlingen av frågor om huruvida mål är bråds kande. Detta står i kontrast till hela tanken om bråds kandeförklaring. Å andra sidan skall det inte framdeles finnas hinder för gällande praxis enligt vilken parterna inofficiellt kan be om att deras mål behandlas snabbare i domstolen. En inofficiell begäran skall fortsättningsvis i mån av möjlighet beaktas av domstolarna, men inget separat beslut skall fattas med anledning av en sådan begäran.

En parts ansökan om att ett mål eller ären-

de bråds kandeförklarar skall enligt förslaget innehålla ett yrkande om det och de omständigheter på vilka yrkandet grundar sig. Till ansökan skall bifogas de eventuella bevis som en part lägger fram som stöd för sitt yrkande om bråds kandeförklaring. Sökanden skall också meddela sin uppfattning om inom hur lång tid eller före vilken dag avgörandet i huvudsaken borde fattas.

3 §. Som vid en rättsvis rättegång i allmänhet, skall också sökandens motpart vid behov beredas möjlighet att bli hörd när frågan om ett mål eller ärende skall förklaras bråds kandeförklaring. Därför föreslås att i paragrafen förs in en bestämmelse enligt vilken domstolen vid behov skall bereda de övriga parterna möjlighet att höras, innan domstolen fattar avgörande om ett mål skall förklaras bråds kandeförklaring. Å andra sidan behövs paragrafen också för att inte domstolen i alla fall skall vara tvungen att höra andra parter i målet och att hörande skall kunna ske formfritt på ett lämpligt sätt. Bestämmelsen skall gälla såväl de situationer där saken förklaras bråds kandeförklaring som de fall där en ansökan om detta förkastas. Om det blir aktuellt att höra en part, skall det i vanliga fall ske på annan plats än i rättsalen. Det kan ske per telefon, e-post eller på något annat lämpligt sätt, t.ex. skriftligen.

Eftersom frågan om ett mål eller ärende skall förklaras bråds kandeförklaring, dvs. om målet skall behandlas med särskild bråds kandeförklaring eller inte, inte i praktiken i allmänhet innebär att motpartens rättigheter allvarligt kränks, behöver inte alltid hörande ske. Därför föreslås, att även om det i sig finns behov av att höra parterna, kan man emellertid avstå från det, om det orsakar onödigt dröjsmål med beaktande av målets natur och det inte finns skäl att anta att betydande olägenhet eller skada följer av att parterna inte hörs. T.ex. i situationer där det är klart att ansökan bör bifallas eller där ansökan uppenbart är ogrundad behövs hörande vanligen inte.

I situationer där behandlingen har förklarats bråds kandeförklaring finns det alltid behov av att diskutera handläggningstiden också med andra parter än sökanden, för att inte en snabbare tidtabell för huvudförhandlingen än normalt skall orsaka andra parter praktiska svårigheter.

Domstolen skall alltid på tjänstens vägnar

pröva förutsättningarna för en bråds kandeförklaring, och ett mål behöver inte nödvändigtvis förklaras bråds kandeförklaring även om alla parter är överens om det. Innehållet i beslutet om bråds kandeförklaring skall tillkännages samtliga parter.

4 §. I propositionen föreslås att domstolen kan fatta beslut om att förklara ett mål eller ärende bråds kandeförklaring genom skriftligt förfarande i en sammansättning med endast en domare eller i en sådan sammansättning att den är behörig att handlägga huvudsaken.

Ansökningar om bråds kandeförklaring skall både kunna förkastas och godkännas i sammansättning med en domare. Likaså skall den i paragrafen avsedda möjligheten att avgöra en fråga om bråds kandeförklaring i sammansättning med en domare vara tillämplig också i högre instans och i ändringsökande som avser frågan.

Behandlingen av bråds kandeförklaring av ett mål eller ärende skall i allmänhet vara skriftlig. Det skall visserligen inte heller finnas hinder för att ett avgörande i undantagsfall och om saken det kräver fattas vid en muntligt förhandling eller huvudförhandling. Det är i allmänhet skäl att fatta beslut om att förklara ett mål eller ärende bråds kandeförklaring utan dröjsmål och därmed redan före den muntliga förberedelsen i huvudsaken eller huvudförhandlingen. I undantagsfall kan beslut om att förklara ett mål eller ärende bråds kandeförklaring också fattas i samband med huvudförhandlingen. Då skall bisaken, om att förklara målet eller ärendet bråds kandeförklaring, också kunna behandlas i samband med huvudsaken i en muntlig förhandling eller huvudförhandling.

Domstolen skall utan dröjsmål meddela sitt beslut om yrkandet att förklara ett mål eller ärende bråds kandeförklaring. Om själva huvudsaken inte kan avgöras samtidigt, skall ett separat avgörande meddelas saken. Om yrkande om bråds kandeförklaring görs i hovrätten, skall ansökan också då avgöras utan dröjsmål. På motsvarande sätt skall besvärsmålet avgöras i skyndsam ordning.

5 §. Rättsverkan av att ett mål eller ärende har förklarats bråds kandeförklaring är att saken inte ens i princip behandlas i den ordning de kommer in till domstolen, utan att den skall behandlas bråds kandeförklaring. Det föreslås i 1 mom. att mål och ärenden som har förklarats

brådskande skall behandlas i domstolen utan ogrundat dröjsmål före andra ärenden. I lagen skall inte fastställas någon uttrycklig frist inom vilken tid målet skall avgöras i domstolen. Brådskandeförklaring skall innebära att målet skall behandlas i domstolen i lika brådskande ordning som sådana mål som enligt lag är brådskande, men för vilka inte har bestämts någon frist för behandlingen av saken. Det skall vara domarens tjänsteplikt att beakta målets förtur på grund av dess brådskande natur, när han bestämmer i vilken ordning målen skall behandlas.

Vissa måltyper eller grupper av mål som behandlas i tingsrätten är direkt med stöd av lag brådskande på grund av sin natur. Enligt 5 kap. 13 § lagen om rättegång i brottmål skall huvudförhandlingen hållas inom två veckor från att brottmålet blev anhängigt, om en svarande som inte har fyllt 18 år åtalas för ett brott för vilket, under omständigheter som nämns i åtalet, stadgas strängare straff än fängelse i sex månader eller om svaranden är häktad eller har meddelats reseförbud eller avstängts från tjänsteutövning. Med stöd av speciallagar skall som brådskande också behandlas t.ex. ett ärende i enlighet med lagen om besöksförbud (898/1998), ett sådant ärende som avses i lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt (619/1996), en verkställighetstvist enligt 9 kap. 11 § och sökande av ändring i utmätningsmannens förfarande enligt 10 kap. utsökningslagen (37/1895) samt en fånges besvärsmål enligt 7 kap. lagen om verkställighet av straff (39/1889). Enligt 16 § militära rättegångslagen (326/1983) skall militära rättegångsärenden handläggas i brådskande ordning vid domstolarna. Dessutom finns det lagbestämmelser som föreskriver att vissa besvärsmål och klagomål skall behandlas i brådskande ordning.

Med stöd av de föreslagna bestämmelserna skall andra mål än de som direkt med stöd av lag skall behandlas brådskande också kunna få status av brådskande mål. Det är inte fråga om brådska beroende av måltyp eller grupp-tillhörighet, utan synpunkter som hänger samman med det enskilda målet i fråga. I princip skall ett mål som har förklarats brådskande behandlas i lika brådskande ordning som de som är brådskande med stöd av

lag och för vilka inga frister är bestämda. I lagen finns inte heller något hinder för att ett mål eller ärende som med stöd av lag har förklarats brådskande ytterligare separat förklaras brådskande. Ett mål som i lag har klassificerats som mål som skall behandlas i brådskande ordning kan motiverat vara mera brådskande än andra måltyper som hör till samma grupp och behandlas av samma domstol och kan därför förklaras brådskande.

Efter att ett mål eller ärende har förklarats brådskande skall vid bedömningen av hur lång tid behandlingen kräver falllets omfattning och svårighetsgrad beaktas. I synnerhet i tvistemål skall den som ansökt om brådskandeförklaring naturligtvis i mån av möjlighet medverka till att ärendet behandlas snabbt.

Brådskandeförklaring skall gälla enbart respektive instans. Om detta föreslås en uttrycklig bestämmelse i 2 mom. Enligt den skall en brådskandeförklaring vara i kraft ända tills huvudsaken har avgjorts i rättsinstansen i fråga.

Om behandlingen av en huvudsak som förklarats brådskande redan i underrätten fortsätter i besvärinstansen, skall en part som så önskar på nytt begära brådskandeförklaring i hovrätten. Att man stannat för en sådan bestämmelse beror på att det vägande skäl som anförts för att förklara saken brådskande kan tänkas ha upphört till följd av innehållet i tingsrättens avgörande i huvudsaken. Det kan visserligen hända att den som ansöker om brådskandeförklaring åsamkas något mer extra arbete av bestämmelsen.

6 §. I paragrafen ingår bestämmelser om rätten att söka ändring i ett beslut om brådskandeförklaring. Innebörden av dem är för det första att ett beslut om att förklara ett mål eller ärende brådskande inte får överklagas genom besvär.

Det föreslås dessutom i paragrafen att ett beslut, som fattats under behandlingen av målet eller ärendet, genom vilket ett yrkande om brådskandeförklaring har förkastats, får överklagas genom särskilda besvär.

Om domstolens avgörande är negativt för den som ansökt om brådskande behandling, kan denna part söka ändring i avgörandet genom besvär till högre rättsinstans. Rättsmedlet är vanliga besvär. Däremot finns det inte

av rättssäkerhetsskäl behov att tillåta överklagande av beslut med vilka ett mål eller ärende förklarats brådskande.

Ett eventuellt överklagande skall ske omedelbart efter att ett separat avgörande om avslag på ansökan om brådskandeförklaring har fattats, och alltså inte i samband med att ändring söks i huvudsaken. Om både huvudsaken och frågan om brådskandeförklaring avgörs samtidigt, skall naturligtvis också överklagandet ske samtidigt. Överklagandet skall utan dröjsmål behandlas i högre domstol. I samband med att den föreslagna lagändringen träder i kraft kan 14 § 1 mom. 5 punkten hovrättsförordningen (211/1994) ändras så att mål som annars enligt lag eller domstolsbeslut skall behandlas i brådskande ordning, behandlas i brådskande ordning före andra mål.

Eftersom ett avgörande om att förklara ett mål eller ärende brådskande alltid är accessoriskt i förhållande till huvudsaken, skall i övrigt förfarandena vid sökande av ändring i huvudsaken tillämpas på rätten att anföra besvär över avgöranden som gäller brådskandeförklaring. T.ex. i ett mål där hovrätten är andra instans för huvudsaken, förutsätter således ändringssökande i hovrätts beslut om att avslå ansökan om brådskandeförklaring att högsta domstolen beviljar besvärstillstånd.

31 kap. Om extraordinärt ändringssökande

Allmänt. Av de skäl som har anförts i den allmänna motiveringen är det ibland nödvändigt att återbryta en straffdom enbart till den del den gäller en förverkandepåföljd. Den föreslagna nya regleringen följer systematiken i gällande RB 31 kap. I den föreslagna 8 a § finns bestämmelser om återbrytande av dom till fördel för svaranden i ett brottmål och i den föreslagna 9 a § om återbrytande till nackdel för svaranden. Det föreslås att det s.k. adhesionsregelverket i RB 31 kap. 15 § ses över på motsvarande sätt. I princip följer förutsättningarna för återbrytande samma kriterier som om det var fråga om återbrytning av själva straffdomen till fördel eller nackdel för den åtalade. Tröskeln för återbrytande ligger alltså på samma nivå som i andra do-

mar i brottmål. Emellertid har särdragen hos förverkandepåföljdsdomarna tagits i betraktande i ordalydelsen i förslagen. Om återbrytande av både själva straffdomen och förverkandepåföljden söks samtidigt, skall förutsättningarna för återbrytande av de olika delarna av målet framdeles i princip prövas var för sig.

8 a §. I den nya 8 a § som föreslås finns bestämmelser om förutsättningarna för att en lagakraftvunnen brottmålsdom som gäller en förverkandepåföljd skall kunna återbrytas till svarandens fördel. I den föreslagna paragrafen används en terminologi, enligt vilken domen kan återbrytas till svarandens fördel, och där talas inte om den åtalade, så som för närvarande i bestämmelserna i RB 31 kap. En konfiskationspåföljd kan genom dom föreläggas också t.ex. en juridisk person som dragit nytta av ett brott men som inte har ställning av åtalad i målet. Likaså möjliggör de nya bestämmelserna i SL 10 kap. att vinnningen av ett brott förklaras förverkad även beträffande andra än den som är skyldig till brottet. Den nya terminologin motsvarar samtidigt också terminologin i BRL. Grunderna för återbrytande har delats in i tre olika kategorier.

Enligt 1 punkten kan en lagakraftvunnen dom som gäller en förverkandepåföljd återbrytas till svarandens fördel, om förutsättningar finns enligt 8 § 1, 2 eller 3 punkten i samma kapitel. I RB 31 kap. 8 § finns en grundläggande bestämmelse om förutsättningarna för att en straffdom skall kunna återbrytas till förmån för den åtalade. En förutsättning enligt 1 punkten i den paragrafen är att en medlem av eller tjänsteman vid rätten, åklagaren eller en parts företrädare eller biträde i samband med målet har gjort sig skyldig till brottsligt förfarande, som kan antas ha inverkat på målets utgång. Enligt paragrafens 2 mom. är förutsättningen att en skriftlig handling som använts som bevis har varit falsk eller, med den persons vetskap som utgivit handlingen, till sitt innehåll från sanningen avvikande eller att en part som hörts under sanningsförsäkran eller ett vittne eller en sakkunnig uppsåtligen har avgett osann utsaga, och handlingen eller utsagan kan antas ha inverkat på utgången. Enligt 4 punkten är grund för återbrytande till för-

mån för den åtalade att domen grundar sig på uppenbart oriktig tillämpning av lag. Alla dessa återbrytningsgrunder skall enligt förslaget kunna tillämpas också då det är fråga om återbrytande av en dom enbart till den del den gäller en förverkandepåföljd. Eftersom rättspraxis beträffande RB 31 kap. 8 § 1, 2 och 4 punkten sedan länge är hävdvunnen och det inte har framkommit några problem med bestämmelserna, är det inte i detta skede ändamålsenligt att ens modernisera ordalydelsen. I den svenska texten har dock några ålderdomliga uttryckssätt moderniserats.

Bestämmelserna i RB 31 kap. 8 § 3 punkten om förutsättningarna för återbrytande av en straffdom till förmån för den åtalade med åberopande av en ny omständighet eller ett nytt bevis passar däremot inte som sådana till sin ordalydelse på en situation, där det är fråga om enbart återbrytande av en dom som gäller en förverkandepåföljd. Det föreslås därför att det i den föreslagna 2 punkten tas in en bestämmelse motsvarande denna situation som gäller uttryckligen förverkandepåföljder och nya omständigheter eller bevis som återbrytningsgrund. Som grund för återbrytande av dom föreslås att om någon åberopar en omständighet eller ett bevis, som inte tidigare har lagts fram och ett framläggande sannolikt hade lett till att yrkandet på förverkande hade förkastats eller till att förverkandepåföljden hade dömts ut väsentligt lindrigare, eller det annars finns synnerligen vägande skäl, med hänsyn till vad som åberopas och vad som i övrigt framgår, att ta upp frågan om förverkandepåföljden till ny prövning.

Förslaget avviker från kapitlets 8 § 3 punkt angående straffdomar för det första så, att de nya omständigheterna eller bevisen sannolikt borde ha lett uttryckligen till att yrkandet om förverkandepåföljd hade förkastats. Däremot skall det inte vara ett villkor att det nya materialet hade lett till att den åtalade skulle frikännas. En bärande tanke i de nya bestämmelserna är att man uttryckligen kan se yrkandet om förverkande som en separat fråga i förhållande till själva straffdomen. I praktiken har åtskillnaden naturligtvis inte alltid betydelse. Om det är fråga om ett yrkande på förverkande som uttryckligen riktar sig mot en åtalad och en förverkandepåföljd har

dömts ut samtidigt med straffdomen, kan de nya omständigheterna och bevisen nämligen ofta samtidigt tala för att både själva straffdomen som förverkandepåföljden bör återbrytas.

En annan skillnad i sak mellan förslaget och den nu gällande 8 § 3 punkten är att ett andra alternativt villkor för återbrytande av en förverkandepåföljd är att förverkandepåföljden sannolikt hade blivit väsentligt lindrigare, om man hade haft kännedom om de nya omständigheterna eller bevisen. Det andra alternativa villkoret enligt nu gällande 8 § 3 punkten är att lindrigare straffbestämmelser hade bort tillämpas på brottet. När man bedömer förutsättningarna för återbrytande av en dom som gäller en förverkandepåföljd, skall man beakta uttryckligen de tidigare förutsättningarna att döma ut förverkandepåföljden. Frågan blir då att den nya omständigheten eller det nya beviset inte skulle ha lett direkt till ett förkastande av yrkandet på förverkande, men nog till att det hade dömts ut väsentligt lindrigare. Eftersom extraordnärt ändringssökande bör vara något exceptionellt, skall det inte ens till förmån för svaren vara möjligt att senare återbrytningsvägen göra ingrepp i mindre frågor om hur förverkandepåföljden borde "mätas". Detta krav på väsentlighet svarar i hög grad mot den tanke som är kriterium för motsvarande villkor i nuvarande 8 § 3 punkten. Villkor för de båda ovan nämnda återbrytningsgrunderna är således att den nya omständigheten eller det nya beviset sannolikt hade haft en sådan betydelse.

Den sista alternativa återbrytningsgrunden enligt 2 punkten i förslaget är att det finns synnerligen vägande skäl. För konsekvensens skull föreslås det att detta också skall nämnas i paragrafen om återbrytande av förverkandepåföljder. Också till denna del är det i praktiken fråga om att omständigheter eller bevis som kommit fram i något fall är så betydelsefulla att avgörandet av rättviseskäl bör tas upp till ny prövning, fastän dessa nya omständigheter eller bevis inte direkt skulle leda till att man kan säga att det är sannolikt att yrkandet på förverkande skulle ha förkastats eller att förverkandet skulle ha dömts ut väsentligt lindrigare.

Enligt 3 punkten skall en dom som gäller

förverkandepåföljd kunna återbrytas till förmån för svaranden också om åtalet för det brott, med anledning av vilket förverkandepåföljden dömdes ut, senare har förkastats såsom ostyrkt eller det av någon annan anledning inte hade funnits förutsättningar att döma ut förverkandepåföljden till följd av att åtalet förkastats. Denna återbrytningsgrund avser i praktiken en situation där någon annan svarande än den åtalade har dömts till förverkandepåföljden och åtalet för den åtalade senare har förkastats i brist på bevis eller på den grunden att det inte heller har varit fråga om ett brott. En sådan situation kan uppkomma t.ex. i samband med normalt överklagande så att den som dömts till en förverkandepåföljd nöjer sig med den lägre domstolens fällande dom, medan en högre domstol till följd av den åtalades eller åklagarens överklagande förkastar åtalet såsom ostyrkt. Likaså kan en motsvarande situation uppkomma t.ex. till följd av att den åtalade med framgång anlitar extraordinärt ändringsökande. I sådana situationer borde det vara möjligt att också domen angående förverkandepåföljden kan återbrytas.

Efter en dom som gäller förverkandepåföljd kan det hända att det ges en ny dom, där det delvis har varit fråga om samma sak. Det kan hända att man också utan en bestämmelse i stil med den föreslagna skulle tolka att en dom efter domen angående förverkandepåföljden eller åtminstone de omständigheter som lett till en ny dom i vissa fall skulle vara sådana nya omständigheter eller bevis med stöd av vilka domen även beträffande förverkandepåföljden skulle kunna återbrytas med stöd av den föreslagna 8 a § 2 punkten. Så är dock inte alltid fallet (se t.ex. HD 1998:30) och därför föreslås det att en uttrycklig bestämmelse i saken tas in i lagen.

Enligt nu gällande lag behöver det inte nödvändigtvis finnas någon ödesgemenskap mellan domen angående förverkandepåföljden och domslutet angående själva åtalsyrkandet. Det kan t.ex. hända att åtalet förkastats till följd av att brottet preskriberats, men att det fortfarande är möjligt att döma till förverkandepåföljd. Den kortaste preskriptionstiden för ett yrkande om förverkande är enligt SL 8 kap. 7 § fem år. Därför har tillämpningsområdet för förslaget avgränsats så

att återbrytningsgrunden täcker enbart det fall att åtalet har förkastats såsom ostyrkt eller att det av någon annan anledning inte hade funnits förutsättningar att döma ut förverkandepåföljden till följd av att åtalet förkastats.

I konsekvens med vad som föreskrivs om övriga återbrytningsgrunder till den åtalades förmån, skall enligt den föreslagna paragrafen inte heller extraordinärt ändringsökande till förmån för svaranden vara bundet till någon tidsfrist.

9 b §. I den föreslagna nya paragrafen finns villkoren för att en brottmålsdom som gäller en förverkandepåföljd skall kunna återbrytas till svarandens nackdel. Som fallet i allmänhet är i bestämmelser om återbrytande av dom, är villkoren för återbrytande till svarandens nackdel också i den föreslagna paragraferna något strängare än om en dom återbryts till förmån för svaranden. Den föreslagna paragrafen bygger på en liknande systematik som RB 31 kap. 9 §, som gäller återbrytande av en straffdom till den åtalades nackdel. På motsvarande sätt som ovan har föreslagits i samband med 8 a §, gäller paragrafens ordalydelse svaranden i ett brottmål, eftersom förverkandepåföljden kan ha ålagts en juridisk person eller någon annan svarande än den åtalade.

Enligt den föreslagna 1 mom. 1 punkten kan en lagakraftvunnen brottmålsdom som gäller en förverkandepåföljd återbrytas till svarandens nackdel, om en i samma kapitel i 8 § 1 eller 2 punkten nämnd omständighet har förelegat och den kan antas ha inverkat på att en förverkandepåföljd inte har dömts ut eller att den har dömts ut väsentligt lindrigare än vad som annars borde ha varit fallet. I RB 31 kap. 9 § finns en grundläggande bestämmelse om de villkor på vilka en straffdom kan återbrytas till den åtalades nackdel och i den nya paragrafen föreslås en hänvisning till delvis samma villkor. I paragrafens 1 mom. 1 punkt hänvisas på motsvarande sätt till bestämmelserna i 8 § 1 och 2 punkten, där det är fråga om brottsligt förfarande eller falskt vittnesmål i den första processen. I 1 punkten i den sistnämnda paragrafen finns en hänvisning till att en medlem eller tjänsteman vid rätten, åklagaren eller en parts företrädare eller biträde i samband med målet har gjort

sig skyldig till brottsligt förfarande. I 2 punkten i samma paragraf hänvisas till fall då en skriftlig handling som använts som bevis varit falsk eller, med den persons vetskap som utgivit handlingen, till sitt innehåll från sanningen avvikande, eller om en part som hörts under sanningsförsäkran eller ett vittne eller en sakkunnig uppsåtligen avgett osann utsaga.

Enligt förslaget skall det på motsvarande sätt enligt den nya 9 b § 1 mom. 1 punkten vara en grund för återbrytande att det i den första processen har förekommit en ovan nämnd omständighet (brottsligt förfarande eller falskt bevis) och att detta kan antas ha inverkat på att en förverkandepåföljd inte har dömts ut eller att den har dömts ut väsentligt lindrigare än vad som borde ha varit fallet. Det är fråga om felets inverkan på domslutet, dvs. antingen på att yrkandet på förverkande har förkastats eller på att förverkandepåföljden har dömts ut klart mindre än vad som borde ha gjorts.

Beviströskeln för att visa orsakssamband mellan det inträffade felet och domslutet skall vara relativt låg. Enligt förslaget bör man kunna anta att felet har haft ovan nämnda verkningar. Denna tröskel svarar mot den tröskel som nu enligt RB 31 kap. 9 § 1 mom. 1 punkten gäller för straffdomar.

Enligt 1 mom. 2 punkten är det en återbrytningsgrund att en omständighet eller ett bevis som inte tidigare har lagts fram åberopas och att ett framläggande sannolikt hade lett till att en förverkandepåföljd hade dömts ut eller att förverkandepåföljden hade dömts ut väsentligen strängare. Bestämmelserna om återbrytande av en straffdom till den åtalades nackdel till följd av nya omständigheter eller bevis finns i RB 31 kap. 9 § 1 mom. 2 punkten. I det lagrummet förutsätts bl.a. att det är fråga om ett brott, som enligt den regelmässiga straffskalan kan medföra strängare straff än två år fängelse eller avsättning. Beträffande en dom angående förverkandepåföljd föreslås det i propositionen att det inte ens för återbrytande till den åtalades nackdel skall ställas en sådan grovhetströskel för brottet i fråga.

Som det anfördes i den allmänna motiveringen är tanken bakom återbrytande av en förverkandepåföljd att domen om förverkan-

depåföljden kan återbrytas oberoende av själva straffdomen. Det är närmast fråga om att det beträffande förverkandepåföljden senare framgår att vinning av brottet har funnits eller att vinningen av brottet i själva verket har varit betydligt större än vad som framgick i den första processen. En sådan situation kan uppkomma oberoende av hurdant brott det har varit fråga om. Återbrytande till svarandens nackdel av en dom angående förverkandepåföljd är inte för den åtalade eller någon annan svarande i ett brottmål nödvändigtvis en lika sträng åtgärd som återbrytande av själva straffdomen. Förverkandepåföljden är till sin natur en säkringsåtgärd, med vilken man försöker förhindra att nya brott begås eller att någon skor sig på brott. Därför föreslås det att återbrytande av en förverkandepåföljd skall kunna komma på fråga i något fler fall än återbrytande av själva straffdomen. För en sådan lösning talar också det att en förverkandepåföljd kan dömas ut så att den gäller också andra än den som åtalas för ett brott. För en sådan person eller ett sådant bolag är det inte heller väsentligt vilken straffskala som borde ha tillämpats gentemot den åtalade.

Möjligheterna att använda återbrytande av dom i synnerhet i brottmål till svarandens nackdel borde vara begränsade så att alla synpunkter som hänför sig till saken bör behandlas redan i den första processen eller eventuellt i den följande egentliga besvärinstansen. Därför och i konsekvens med vad som nu gäller för återbrytande av brottmålsdom till den åtalades nackdel föreslås i paragrafens 2 mom. s.k. preklusionsbestämmelser. Enligt 2 mom. skall domen dock inte återbrytas av skäl som avses i paragrafens 1 mom. 2 punkten, om det inte görs sannolikt att parten inte har kunnat åberopa omständigheten eller beviset i den domstol som har utfärdat domen, eller genom att söka ändring i domen eller att han inte annars av något giltigt skäl har åberopat omständigheten eller beviset.

På ansökan om återbrytande till svarandens nackdel av en dom som gäller förverkandepåföljd skall tillämpas tidsfristerna i RB 31 kap. 10 §. Ansökan skall göras inom ett år från den dag då sökanden fick kännedom om den omständighet som ligger till grund för

ansökan eller, om ansökan baserar sig på någon annans brottsliga förfarande, från den dag då domen därom vann laga kraft.

10 §. Paragrafen innehåller bestämmelser om tidsfristerna för återbrytande av dom i tvistemål samt i brottmål, om återbrytande söks till svarandens nackdel. Eftersom det ovan i 9 § föreslås en bestämmelse om att återbrytande av dom i ett ärende som gäller förverkandepåföljd också kan ske till nackdel för andra än den som åtalats för brottet, är det för tydlighetens skull nödvändigt att också ändra 10 § på motsvarande sätt. Även återbrytande till svarandens nackdel av en dom som gäller förverkandepåföljd skall enligt den göras inom den tid som anges i 10 §.

15 §. I nu gällande 15 § finns bestämmelser om återbrytande av dom i brottmål i en situation där domen innehåller både ett straffyrkande och ett privaträttsligt anspråk. Enligt denna s.k. adhesionsbestämmelse skall, i ett mål som gäller återbrytande av dom, beträffande det privaträttsliga anspråket i regel tillämpas de bestämmelser som gäller återbrytande av dom i tvistemål. Ett undantag från detta är de fall då en dom återbryts till den del den gäller straffyrkandet. Då kan domen utan hinder av huvudregeln återbrytas även beträffande det privaträttsliga yrkandet. Undantaget har särskilt stor betydelse när man beaktar att det finns tidsfrister för återbrytande av domar i tvistemål, medan det inte finns någon tidsfrist för möjligheten att till svarandens fördel återbryta en brottmålsdom.

Eftersom det ovan har föreslagits bestämmelser, med stöd av vilka en dom angående en förverkandepåföljd separat kan återbrytas, bör denna möjlighet beaktas också i den nämnda adhesionsbestämmelsen. Det föreslås därför att slutleden av bestämmelsen ändras så, att om domen återbryts beträffande straffyrkandet eller yrkande om förverkande, kan domen utan hinder av den ovan nämnda huvudregeln samtidigt återbrytas också beträffande det privaträttsliga yrkandet. En sådan situation kan i praktiken bli aktuell t.ex. om det i en rättegång som enbart gäller förverkandepåföljden har dömts ut en förverkandepåföljd och en privaträttslig påföljd. Efter detta kan det framkomma en återbrytningsgrund som gäller förverkandepåföljden. Om förverkandepåföljden återbryts, skall det

vara möjligt att samtidigt återbryta domen till den del den gäller det privaträttsliga yrkandet.

1.2. Strafflagen

15 kap. Om brott mot rättskipning

1 §. Som det konstaterades i den allmänna motiveringen, föreslås det för att säkerställa att den straffrättsliga legalitetsprincipen iaktas att strafflagens bestämmelse om osann utsaga i domstol kompletteras med en uttrycklig bestämmelse om videokonferens och hörande per telefon.

Enligt förslaget fogas till paragrafen ett nytt 2 mom., enligt vilket bestämmelserna i 1 mom. om osann utsaga vid domstol också skall gälla när någon med hjälp av videokonferens eller telefon hörs i huvudförhandling utan att han är personligen närvarande.

2. Ikraftträdande

Lagarna föreslås träda i kraft ungefär ett halvt år sedan de har antagits och blivit stadfästa. En tämligen kort tid mellan stadfästelsen och ikraftträdandet behövs för att ordna utbildning.

I ändringarna är det fråga om bestämmelser som gäller rättegångsförfarandet, som enligt hävdvunnen praxis skall tillämpas så snart de trätt i kraft, även i sådana mål och ärenden som har anhängiggjorts innan den nya lagen träder i kraft. Avsikten är att den nya lagen skall tillämpas också på sådana mål och ärenden som har väckts innan lagen trätt i kraft. Därför behövs ingen särskild övergångsbestämmelse, utan lagen skall genast när den träder i kraft gälla också alla de mål och ärenden som redan är anhängiga.

3. Lagstiftningsordning

Den föreslagna lagstiftningen gäller rättegångsförfarandet i brottmål och tvistemål och därför hänför den sig särskilt till det rättskydd som garanteras i grundlagen (731/1999, 21 §). Var och en har rätt att på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål få sin sak behandlad av en domstol eller någon

annan myndighet som är behörig. Garantier för en rättvis rättegång skall tryggas i lag. Genom den föreslagna lagstiftningen försöker man också garantera trygghet i enlighet med 7 § 1 mom. grundlagen.

Enligt förarbetena till grundrättighetsreformen innebär trygghet som grundrättighet att det allmänna aktivt skall skydda samhällsmedlemmarna mot brottslingar och andra lagstridiga gärningar som riktas mot dem. Likaså förutsätter tryggheten åtgärder också för att garantera brottsoffrens rättigheter och förbättra deras ställning (RP 309/1993 rd, sid. 47).

Förslagen till bestämmelser om vittnesskydd förbättrar tryggheten. Ett vittne, någon annan som skall höras i bevisningssyfte och målsäganden skall under vissa förutsättningar kunna höras i domstolen utan att en part är närvarande för att den som skall höras, eller någon som står denne nära, skall kunna skyddas för hot mot liv eller hälsa. Likaså skall det under vissa förutsättningar bli möjligt att i syfte att skydda vittnet använda sig av videokonferens i bevisningen.

Å andra sidan kommer de ovan nämnda lagförslagen om vittnesskydd inte att kränka motpartens, i allmänhet den som åtalats för ett brott, rätt till en rättvis rättegång. De nya metoderna när ett vittne eller någon annan som i bevisningssyfte skall höras förhörs, skall begränsas till i lagen fastställda undantagsfall och skall inte ändra det normala förhörssättet, där den förhörde är närvarande, vilket är huvudregeln. De nya förfarandena skall inte heller innebära något undantag från minimirätten för en åtalad att förhöra de vittnen som kallas för att vittna mot honom, vilket är en del av en rättvis rättegång. Det föreslås att i lagen tas in uttryckliga bestämmelser om att också när nya förhörsmetoder används, skall parterna ges möjlighet att ställa

frågor till den som skall höras. Dessutom skall de nya förhörsmetoderna under samma förutsättningar användas också t.ex. om den som är åtalad för ett brott vill kalla in vittnen att vittna för honom.

För att de nya metoderna för hörande skall kunna tillgripas förutsätts alltid ett domstolsbeslut. En vanlig förutsättning både för att höra någon utan att en part är närvarande och för nyttjande av videokonferens är att förfarandet i fråga har prövats vara lämpligt i fallet i fråga.

Enligt grundlagen har var och en rätt att få sin sak behandlad på behörigt sätt och utan ogrundat dröjsmål. Också med hänsyn till genomförandet av denna grundläggande rättighet kan propositionen antas få positiva verkningar. En part har inte för närvarande konkreta lagstadgade metoder med hjälp av vilka han kan vända sig till domstolarna, om han önskar att behandlingen av hans sak skall ske snabbare än normalt, eller om han anser att behandlingen av hans sak har dröjt för länge. Enligt förslaget skall ett nytt rättskyddsmedel mot att saken dröjer tas i bruk. En part kan på motiverade grunder begära att behandlingen av hans sak förklaras brådsakande. På detta sätt kan parten få behandlingen av sin sak påskyndad. Begäran skall prövas av den domstol som behandlar saken och i beslutet får ändring sökas. Förslaget förbättrar således genomförandet av en rättvis rättegång, om vilket bestämmelser finns i 21 § grundlagen och också i internationella konventioner om de mänskliga rättigheterna.

Också i de övriga föreslagna bestämmelserna har kravet på rättvis rättegång beaktats.

Med stöd av det ovan sagda kan lagförslaget behandlas i vanlig lagstiftningsordning.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

1.

Lag**om ändring av rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i rättegångsbalken 17 kap. 21 §, 34 §, 51 § 1 mom. och 65 §, 28 kap. samt 31 kap. 10 § 1 mom. och 15 §,

dess lagrum sådana de lyder, 17 kap. 21 § i lagarna 571/1948 och 5/1969, 34 § i nämnda lag 571/1948 och i lag 947/1984, 51 § 1 mom. i lag 8/1994 och 65 § i lag 1052/1991, 28 kap. sådant det lyder i lag av den 27 april 1868 och 31 kap. 10 § 1 mom. samt 15 § i lag 109/1960, samt

fogas till 17 kap. jämte senare ändringar till 11 §, sådan den lyder i lag 690/1997, ett nytt 2 mom., varvid nuvarande 2 mom. blir 3 mom. och 3 mom. blir 4 mom., en ny 34 a § och till 31 kap. jämte ändringar en ny 8 a och 9 b § som följer:

17 kap.

Om bevisning

11 §

Om någon, som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda, vid förundersökningen har avgett en berättelse som har videobandats eller lagrats genom någon jämförbar bild- och ljudupptagning, får denna berättelse dock användas som bevis vid domstol, om den åtalade har getts möjlighet att ställa frågor till den som förhörts. Bestämmelser om hörande av en dylik person som vittne eller i bevisningssyfte finns i 21 §.

21 §

Den som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda kan höras som vittne eller i bevisningssyfte, om domstolen anser att detta är lämpligt och

1) personligt hörande har väsentlig betydelse för att saken skall kunna redas ut, och

2) hörandet sannolikt inte orsakar personen i fråga sådant lidande eller annat men att detta kan skada honom eller hans utveckling.

Domstolen skall vid behov utse en stödperson för den som skall höras. För stödpersonen gäller vad som i 2 kap. lagen om rättegång i brottmål (689/1997) föreskrivs om

stödpersoner för målsägande.

Den som skall höras skall förhöras av domstol, om inte domstolen anser att det finns särskilda skäl att enligt 33 § anförtro parterna förhöret. Parterna skall ges tillfälle att genom domstolens förmedling ställa frågor till den som skall höras eller, om domstolen anser det lämpligt, direkt till denne. Förhöret kan vid behov äga rum på någon annan plats än i domstolens rättssal.

34 §

Ett vittne, någon annan som skall höras i bevisningssyfte eller målsäganden kan höras vid huvudförhandlingen utan att en part är närvarande, om domstolen anser att detta är lämpligt och förfarandet behövs

1) för att den som skall höras, eller någon som står i ett sådant förhållande till denne som nämns i 15 kap. 10 § 2 mom. strafflagen, skall kunna skyddas för hot mot liv eller hälsa,

2) om den som skall höras annars skulle låta bli att berätta vad han vet om saken, eller

3) om en part stör eller försöker vilseleda den som skall höras medan han talar.

Parterna skall ges tillfälle att ställa frågor till den som skall höras.

Vittnen eller andra personer kan höras utan att allmänheten är närvarande enligt vad som föreskrivs i lagen om offentlighet vid rättegång (945/1984).

34 a §

Vittnen, andra som skall höras i bevisningssyfte eller målsäganden kan höras vid huvudförhandlingen utan att de är personligen närvarande med anlitande av videokonferens eller någon annan lämplig teknisk dataöverföring där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan både höra och se varandra, om domstolen anser att detta är lämpligt och

1) den som skall höras inte personligen kan närvara vid huvudförhandlingen på grund av sjukdom eller av andra skäl eller om personlig närvaro vid huvudförhandlingen orsakar oskäligt stora kostnader eller oskälig olägenhet i relation till betydelsen av beviset, eller

2) trovärdigheten av den hördes berättelse kan bedömas tillförlitligt utan att han är personligen närvarande vid huvudförhandlingen,

3) förfarandet behövs för att den som skall höras, eller någon som står i ett sådant förhållande till denne som nämns i 15 kap. 10 § 2 mom. strafflagen, skall kunna skyddas för hot mot liv eller hälsa, eller

4) den som skall höras inte har fyllt 15 år eller hans psykiska funktioner är störda.

Parterna skall ges tillfälle att ställa frågor till den som hörs.

I fall som avses i 1 mom. 1 och 2 punkten kan också telefon användas när någon hörs.

51 §

Bestämmelserna i 26 a, 31, 33, 34, 34 a och 41 § gäller också i tillämpliga delar sakkunniga.

65 §

När en part hörs under sanningsförsäkran skall utöver vad som sägs i 61 § iaktas vad som i 23, 24, 26, 32, 34 och 34 a § föreskrivs om vittnen.

28 kap.

Brådskanie behandling

1 §

Domstolen kan på yrkande av en part besluta att ett mål eller ärende förklaras brådskanie, om det finns vägande skäl att behandla det före andra ärenden som behandlas vid

domstolen med hänsyn till ärendets särskilda betydelse för parten, till att ett eventuellt dröjsmål kan orsaka synnerlig skada eller men, till ärendets natur och andra grunder som anförts för att förklara ärendet brådskanie.

2 §

En part som yrkar att hans sak skall behandlas i brådskanie ordning skall skriftligen ansöka om det vid den domstol där huvudsaken behandlas. Ansökan skall innehålla yrkandet om att ärendet förklaras brådskanie och de omständigheter som yrkandet grundar sig på. Till ansökan skall bifogas de eventuella bevis som parten lägger fram som stöd för sitt yrkande på brådskanie behandling.

3 §

Innan domstolen avgör om ett mål eller ärende skall förklaras brådskanie, skall den vid behov ge övriga parter möjlighet att på lämpligt sätt höras. Det är emellertid möjligt att avstå från detta, om det skulle medföra onödigt dröjsmål med hänsyn till ärendets art och det inte finns skäl att anta att det orsakar betydande skada eller men att inte höra de övriga parterna.

4 §

Domstolen kan fatta beslut om att förklara ett mål eller ärende brådskanie genom skriftligt förfarande i en sammansättning med endast en domare eller i en sådan sammansättning att den är behörig att handlägga huvudsaken. Beslut om att förklara ett mål eller ärende brådskanie skall fattas utan dröjsmål.

5 §

Mål och ärenden som har förklarats brådskanie skall av domstolen behandlas utan obefogat dröjsmål före andra ärenden.

En förklaring om brådskanie behandling är i kraft tills huvudsaken har avgjorts i rättsinstansen i fråga.

6 §

Beslut om att förklara ett mål eller ärende brådskanie får inte överklagas genom besvär. I ett beslut, som fattats under sakens behandling, genom vilket ett yrkande om att förklara ett mål eller ärende brådskanie har

förkastats, får ändring sökas genom särskilda besvär.

31 kap.

Om extraordinärt ändringssökande

8 a §

En lagakraftvunnen brottmålsdom som gäller en förverkandepåföljd kan återbrytas till förmån för svaranden,

1) om förutsättningar finns enligt 8 § 1, 2 eller 4 punkten,

2) om en omständighet eller ett bevis åberopas som inte tidigare lagts fram och ett framläggande sannolikt hade lett till att yrkandet på förverkande hade förkastats eller till att förverkandepåföljden hade dömts ut väsentligt lindrigare, eller det annars finns synnerligen vägande skäl, med hänsyn till vad som åberopas och vad som i övrigt framgår, att ta upp frågan om förverkandepåföljden till ny prövning, eller

3) om åtalet för det brott, med anledning av vilket förverkandepåföljden dömdes ut, senare har förkastats såsom ostyrkt eller det av någon annan anledning inte hade funnits förutsättningar att döma ut förverkandepåföljden till följd av att åtalet förkastats.

9 b §

En lagakraftvunnen brottmålsdom som gäller en förverkandepåföljd kan återbrytas till svarandens nackdel,

1) om en i 8 § 1 eller 2 punkten nämnd omständighet har förelegat och den kan antas ha inverkat på att en förverkandepåföljd inte har dömts ut eller att den har dömts ut väsentligt lindrigare än vad som borde ha varit fallet, eller

2) om en omständighet eller ett bevis åberopas som inte tidigare har lagts fram och ett framläggande sannolikt hade lett till att för-

verkandepåföljd hade dömts ut eller att förverkandepåföljden hade dömts ut väsentligen strängare.

En dom återbryts inte av ett skäl som nämns i 1 mom. 2 punkten, om det inte görs sannolikt att parten inte har kunnat åberopa omständigheten eller beviset i fråga vid den domstol som har utfärdat domen, eller genom att söka ändring i domen eller att han annars har haft giltigt skäl att inte åberopa omständigheten eller beviset.

10 §

Ansökan om återbrytande av en dom i tvistemål samt till nackdel för den åtalade i brottmål eller i fall som avses i 9 b § skall göras inom ett år från den dag då sökanden fick del av den omständighet som ligger till grund för ansökan eller, om ansökan grundar sig på någon annans brottsliga förfarande, från den dag då domen angående detta vann laga kraft. Den nämnda tiden skall dock inte räknas från ett tidigare datum än den dag då den dom som begärs återbruten vann laga kraft. Då ansökan i tvistemål stöder sig på en omständighet som nämns i 7 § 1 mom. 4 punkten räknas tiden från den dag domen vann laga kraft.

15 §

Har ett skadestånds- eller annat privaträttsligt yrkande framställts i ett brottmål, skall i ett ärende som gäller återbrytande av domen i målet till denna del tillämpas bestämmelserna om återbrytande av dom i tvistemål. Om domen återbryts till den del den gäller straffyrkande eller förverkandepåföljd, kan domen utan hinder av det ovan sagda samtidigt återbrytas även till den del den gäller ett privaträttsligt yrkande.

Denna lag träder i kraft den

20 .

2.

Lag**om ändring av 15 kap. 1 § strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till 15 kap. 1 § strafflagen, sådant detta lagrum lyder i lag 563/1998, ett nytt 2 mom.
som följer:

15 kap.

Om brott mot rättskipning

1 §

Bestämmelserna i 1 mom. gäller också när
någon hörs i huvudförhandling med hjälp av
videokonferens eller telefon utan att han är
personligen närvarande.

_____ Denna lag träder i kraft den 20 .

Helsingfors den 18 oktober 2002

Republikens President**TARJA HALONEN**

Justitieminister *Johannes Koskinen*

1.

Lag**om ändring av rättegångsbalken**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i rättegångsbalken 17 kap. 21 §, 34 §, 51 § 1 mom. och 65 §, 28 kap. samt 31 kap. 10 § 1 mom. och 15 §,

dess lagrum sådana de lyder, 17 kap. 21 § i lagarna 571/1948 och 5/1969, 34 § i nämnda lag 571/1948 och i lag 947/1984, 51 § 1 mom. i lag 8/1994 och 65 § i lag 1052/1991, 28 kap. sådant det lyder i lag av den 27 april 1868 och 31 kap. 10 § 1 mom. samt 15 § i lag 109/1960, samt

fogas till 17 kap. jämte senare ändringar till 11 §, sådan den lyder i lag 690/1997, ett nytt 2 mom., varvid nuvarande 2 mom. blir 3 mom. och 3 mom. blir 4 mom., en ny 34 a § och till 31 kap. jämte ändringar en ny 8 a och 9 b § som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

17 kap.

Om bevisning

11 §

Om någon, som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda, vid förundersökningen har avgett en berättelse som har videobandats eller lagrats genom någon jämförbar bild- och ljudupptagning, får denna berättelse dock användas som bevis vid domstol, om den åtalade har getts möjlighet att ställa frågor till den som förhörts. Bestämmelser om hörande av en dylik person som vittne eller i bevisningssyfte finns i 21 §.

21 §

Har den, som åberopas till vittne, icke fyllt femton år eller lider han av sinnes sjukdom eller sinnesslöhet eller annan rubbning av själsverksamheten, pröve rätten med hänsyn till omständigheterna, om han må höras såsom vittne.

Lag samma vare, ifall den som åberopas till vittne står under allmänt åtal eller dömts till straff för brott som avses i 17 kap. 1 § 1

Den som inte har fyllt 15 år eller vars psykiska funktioner är störda kan höras som vittne eller i bevisningssyfte, om domstolen anser att detta är lämpligt och

1) personligt hörande har väsentlig betydelse för att saken skall kunna redas ut, och
2) hörandet sannolikt inte orsakar personen i fråga sådant lidande eller annat men att detta kan skada honom eller hans utveck-

Gällande lydelse

eller 2 mom., 2 §, 3 § 1 mom., 3a § 1 mom.
 Eller 5 § 2 mom. strafflagen.

Föreslagen lydelse

ling.

Domstolen skall vid behov utse en stödperson för den som skall höras. För stödpersonen gäller vad som i 2 kap. lagen om rättegång i brottmål (689/1997) föreskrivs om stödpersoner för målsägande.

Den som skall höras skall förhöras av domstol, om inte domstolen anser att det finns särskilda skäl att enligt 33 § anförtro parterna förhöret. Parterna skall ges tillfälle att genom domstolens förmedling ställa frågor till den som skall höras eller, om domstolen anser det lämpligt, direkt till denne. Förhöret kan vid behov äga rum på någon annan plats än i domstolens rättssal.

34 §

Vittne kan med iakttagande av vad som stadgas i lagen om offentlighet vid rättegång (945/84) höras utan att allmänheten är närvarande.

Prövar rätten, att vittne i parts närvaro av fruktan eller annan orsak ej giver tillkänna, vad vittnet vet i saken, eller stör part vittne i dess berättelse eller förvila honom, skall vittnes höras utan att parten är närvarande. Sedan skall vittnes berättelse uppläsas för parten, och äge denne rätt att ställa frågor till vittnet såsom i 33 § 2 mom. är sagt.

Ett vittne, någon annan som skall höras i bevisningssyfte eller målsäganden kan höras vid huvudförhandlingen utan att en part är närvarande, om domstolen anser att detta är lämpligt och förfarandet behövs

1) för att den som skall höras, eller någon som står i ett sådant förhållande till denne som nämns i 15 kap. 10 § 2 mom. strafflagen, skall kunna skyddas för hot mot liv eller hälsa,

2) om den som skall höras annars skulle låta bli att berätta vad han vet om saken, eller

3) om en part stör eller försöker vilseleda den som skall höras medan han talar.

Parterna skall ges tillfälle att ställa frågor till den som skall höras.

Vittnen eller andra personer kan höras utan att allmänheten är närvarande enligt vad som föreskrivs i lagen om offentlighet vid rättegång (945/1984).

34 a §

Vittnen, andra som skall höras i bevisningssyfte eller målsäganden kan höras vid huvudförhandlingen utan att de är personligen närvarande med anlitande av videokonferens eller någon annan lämplig teknisk dataöverföring där de som deltar i sammanträdet har sådan kontakt att de kan både höra och se varandra, om domstolen anser att detta är lämpligt och

1) den som skall höras inte personligen kan närvara vid huvudförhandlingen på grund av sjukdom eller av andra skäl eller

om personlig närvaro vid huvudförhandlingen orsakar oskäligt stora kostnader eller oskälig olägenhet i relation till betydelsen av beviset, eller

2) trovärdigheten av den hördes berättelse kan bedömas tillförlitligt utan att han är personligen närvarande vid huvudförhandlingen,

3) förfarandet behövs för att den som skall höras, eller någon som står i ett sådant förhållande till denne som nämns i 15 kap. 10 § 2 mom. strafflagen, skall kunna skyddas för hot mot liv eller hälsa, eller

4) den som skall höras inte har fyllt 15 år eller hans psykiska funktioner är störda.

Parterna skall ges tillfälle att ställa frågor till den som hörs.

I fall som avses i 1 mom. 1 och 2 punkten kan också telefon användas när någon hörs.

Vad som stadgas i 26 a, 31, 33 §§, 34 § 2 mom. samt 41 § gäller i tillämpliga delar även sakkunniga.

51 §

Bestämmelserna i 26 a, 31, 33, 34, 34 a och 41 § gäller också i tillämpliga delar sakkunniga.

När en part hörs under sanningsförsäkran skall utöver vad som sägs i 61 § iakttas vad 23, 24, 26, 32 och 34 § stadgar om vittnen.

65 §

När en part hörs under sanningsförsäkran skall utöver vad som sägs i 61 § iakttas vad som i 23, 24, 26, 32, 34 och 34 a § föreskrivs om vittnen.

28 kap.

Om dombrott

1 §

Hvar som ånyo drager den sak för Rätta, deri dom eller utslag förr är, som vunnit laga kraft, eller tadlar sådan dom för Rätten eller utom; böre för Underrätts dom för Hofrätts dom. Är det dom; plikte med.

2 §

Qväljes Underrätts dom för Rätta; dömme deröfver den Rätt, der det sker. Tadlar man sådan dom utom Rätten; dömme deröfver

Brådskanie behandling

1 §

Domstolen kan på yrkande av en part besluta att ett mål eller ärende förklaras brådskanie, om det finns vägande skäl att behandla det före andra ärenden som behandlas vid domstolen med hänsyn till ärendets särskilda betydelse för parten, till att ett eventuellt dröjsmål kan orsaka synnerlig skada eller men, till ärendets natur och andra grunder som anförts för att förklara ärendet brådskanie.

2 §

En part som yrkar att hans sak skall behandlas i brådskanie ordning skall skriftligen ansöka om det vid den domstol där hu-

Gällande lydelse

Underrätt i den ort, der brutet är. Qväljes Hofrätts eller [Kejsarens]dom, ehvad det är för Rätta, eljest; det skall i Hofrätt dömmas.

Föreslagen lydelse

vudsaken behandlas. Ansökan skall innehålla yrkandet om att ärendet förklaras bråds-kande och de omständigheter som yrkandet grundar sig på. Till ansökan skall bifogas de eventuella bevis som parten lägger fram som stöd för sitt yrkande på bråds-kande be-handling.

3 §

Innan domstolen avgör om ett mål eller ärende skall förklaras bråds-kande, skall den vid behov ge övriga parter möjlighet att på lämpligt sätt höras. Det är emellertid möjligt att avstå från detta, om det skulle med-föra onödigt dröjsmål med hänsyn till ären-dets art och det inte finns skäl att anta att det orsakar betydande skada eller men att inte höra de övriga parterna.

4 §

Domstolen kan fatta beslut om att förklara ett mål eller ärende bråds-kande genom skriftligt förfarande i en sammansättning med endast en domare eller i en sådan sammansättning att den är behörig att handlägga huvudsaken. Beslut om att för-klara ett mål eller ärende bråds-kande skall fattas utan dröjsmål.

5 §

Mål och ärenden som har förklarats bråds-kande skall av domstolen behandlas utan obefogat dröjsmål före andra ärenden.

En förklaring om bråds-kande behandling är i kraft tills huvudsaken har avgjorts i rättsinstansen i fråga.

6 §

Beslut om att förklara ett mål eller ärende bråds-kande får inte överklagas genom be-svär. I ett beslut, som fattats under sakens behandling, genom vilket ett yrkande om att förklara ett mål eller ärende bråds-kande har förkastats, får ändring sökas genom särskilda besvär.

31 kap.

Om extraordinärt ändringssökande

8 a §

En lagakraftvunnen brottmålsdom som gäller en förverkandepåföljd kan återbrytas till förmån för svaranden,

1) om förutsättningar finns enligt 8 § 1, 2 eller 4 punkten,

2) om en omständighet eller ett bevis åberopas som inte tidigare lagts fram och ett framläggande sannolikt hade lett till att yrkandet på förverkande hade förkastats eller till att förverkandepåföljden hade dömts ut väsentligt lindrigare, eller det annars finns synnerligen vägande skäl, med hänsyn till vad som åberopas och vad som i övrigt framgår, att ta upp frågan om förverkandepåföljden till ny prövning, eller

3) om åtalet för det brott, med anledning av vilket förverkandepåföljden dömdes ut, senare har förkastats såsom ostyrt eller det av någon annan anledning inte hade funnits förutsättningar att döma ut förverkandepåföljden till följd av att åtalet förkastats.

9 b §

En lagakraftvunnen brottmålsdom som gäller en förverkandepåföljd kan återbrytas till svarandens nackdel,

1) om en i 8 § 1 eller 2 punkten nämnd omständighet har förelegat och den kan antas ha inverkat på att en förverkandepåföljd inte har dömts ut eller att den har dömts ut väsentligt lindrigare än vad som borde ha varit fallet, eller

2) om en omständighet eller ett bevis åberopas som inte tidigare har lagts fram och ett framläggande sannolikt hade lett till att förverkandepåföljd hade dömts ut eller att förverkandepåföljden hade dömts ut väsentligen strängare.

En dom återbryts inte av ett skäl som nämns i 1 mom. 2 punkten, om det inte görs sannolikt att parten inte har kunnat åberopa omständigheten eller beviset i fråga vid den domstol som har utfärdat domen, eller genom att söka ändring i domen eller att han annars har haft giltigt skäl att inte åberopa omständigheten eller beviset.

10 §

Ansökan om återbrytande av en dom i tvistemål samt till men för den åtalade i brottmål skall göras inom ett år från den dag då sökanden fick del av den grund för ansökan liggande omständighet, eller, om ansökan grundar sig på annans brottsliga förfarande, från den dag, då domen därom vann laga kraft. Ovannämnd tid skall dock inte räknas från ett tidigare datum än den dag, då den dom, vars återbrytande söktes, vann laga kraft. Då ansökan i tvistemål stöder sig på en omständighet som nämnes i 7 § 1 mom. 4 punkten, räknas tiden från den dag domen vann laga kraft.

Ansökan om återbrytande av en dom i tvistemål samt till *nackdel* för den åtalade i brottmål *eller i fall som avses i 9 b §* skall göras inom ett år från den dag då sökanden fick del av *den omständighet som ligger till grund för ansökan* eller, om ansökan grundar sig på *någon* annans brottsliga förfarande, från den dag då domen *angående detta* vann laga kraft. *Den nämnda tiden* skall dock inte räknas från ett tidigare datum än den dag då den dom *som begärs återbruten* vann laga kraft. Då ansökan i tvistemål stöder sig på en omständighet som nämns i 7 § 1 mom. 4 punkten räknas tiden från den dag domen vann laga kraft.

15 §

Har i brottmål framställts skadestånds- eller annat privaträttsligt yrkande, skola i ärendet rörande återbrytande av i målet givna domen till denna del tillämpas stadgandena rörande återbrytande av dom i tvistemål. Återbrytes dom till den del densamma angår straffyrkande, må domen, utan hinder av vad ovan sagts, samtidigt återbrytas även till övriga delar.

Har ett skadestånds- eller annat privaträttsligt yrkande framställts i ett brottmål, skall i ett ärende som gäller återbrytande av domen i målet till denna del tillämpas bestämmelserna om återbrytande av dom i tvistemål. Om domen återbryts till den del den gäller straffyrkande eller förverkandepåföljd, kan domen utan hinder av det ovan sagda samtidigt återbrytas även till den del den gäller ett privaträttsligt yrkande.

Denna lag träder i kraft den 20 .

2.

Lag**om ändring av 15 kap. 1 § strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut
fögas till 15 kap. 1 § strafflagen, sådant detta lagrum lyder i lag 563/1998, ett nytt 2 mom.
som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

15 kap.

Om brott mot rättskipning**1 §**

*Bestämmelserna i 1 mom. gäller också när
någon hörs i huvudförhandling med hjälp av
videokonferens eller telefon utan att han är
personligen närvarande.*

Denna lag träder i kraft den 20 .
